

บทที่ 1
ความรู้เบื้องต้น
เกี่ยวกับกลยาณมิตร

ความนำ

ปฐมบทเพื่อนำเข้าสู่ความรู้ ความเข้าใจภาพรวมของการเป็นกัลยาณมิตร เนื้อหาในบทนี้จะอธิบายถึง ความหมายของกัลยาณมิตร โดยศัพท์ การขยายความ จากนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ความหมายเดิมจากพระไตรปิฎก และ ความหมายโดยลักษณะของการทำหน้าที่กัลยาณมิตร ลักษณะของกัลยาณมิตร ประเภทของกัลยาณมิตร คุณสมบัติของกัลยาณมิตร ความสำคัญของกัลยาณมิตร ตลอดจนความจำเป็นของการมีกัลยาณมิตร รวมถึงคุณค่าของกัลยาณมิตร ประโยชน์ของกัลยาณมิตรต่อโลก และอานิสงส์ของการทำหน้าที่กัลยาณมิตร โดยจะกล่าวถึงรายละเอียดของเนื้อหาตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

เนื้อหาบทที่ 1

1.1 ความหมายของกัลยาณมิตร

- 1.1.1 ความหมายโดยศัพท์
- 1.1.2 ความหมายจากพระไตรปิฎก
- 1.1.3 ความหมายโดยลักษณะของการทำหน้าที่

1.2 ลักษณะของกัลยาณมิตร

- 1.2.1 กัลยาณมิตรโดยยึดหลักของประโยชน์
- 1.2.2 กัลยาณมิตรโดยยึดหลักของการให้คำแนะนำพรั้าสอน
- 1.2.3 กัลยาณมิตรโดยยึดหลักของการทำงานร่วมกัน
- 1.2.4 กัลยาณมิตรโดยยึดหลักของความเป็นผู้สม่ำเสมอ

1.3 ประเภทของกัลยาณมิตร

- 1.3.1 จำแนกตามลักษณะนิสัยของมิตรเทียมและมิตรแท้
- 1.3.2 จำแนกตามคติโลกและคติธรรม

1.4 คุณสมบัติของกัลยาณมิตร

- 1.4.1 คุณสมบัติตามคุณธรรมของกัลยาณมิตร 7 ประการ
- 1.4.2 คุณสมบัติของกัลยาณมิตรตามแบบอย่างพระพุทธองค์

1.5 ความสำคัญของกัลยาณมิตร

- 1.5.1 ความจำเป็นของการมีกัลยาณมิตร
- 1.5.2 คุณค่าของกัลยาณมิตร
- 1.5.3 ประโยชน์ของกัลยาณมิตรต่อโลก
- 1.5.4 อานิสงส์การเป็นกัลยาณมิตร
- 1.5.5 ตัวอย่างผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรในสมัยพุทธกาล

แนวคิด

1. กัลยาณมิตร หรือมิตรแท้ คือ ผู้สร้างสันติสุขให้แก่ชาวโลก การบังเกิดขึ้นของกัลยาณมิตร หมายถึง การเกิดขึ้นของสัมมาทิฐิบุคคลที่จะทำให้มนุษย์ชาติดำเนินชีวิตอยู่บนหนทางที่ถูกต้อง

2. การเดินทางไกลในสังสารวัฏเพื่อไปสู่ฝั่งพระนิพพาน กัลยาณมิตร คือ ผู้ที่คอยประคับประคองนาวาชีวิตของเราไปสู่จุดหมายปลายทางได้อย่างถูกต้อง และปลอดภัย ขณะเดียวกัน ผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรเปรียบดังดวงตะวันที่ทอฉายแสงให้แก่สรรพสัตว์บนผืนโลก ให้ได้มีโอกาสมองเห็นวัตถุต่างๆ ตามความเป็นจริง

3. กัลยาณมิตร ไม่ได้หมายถึง คนที่ชักชวนให้ประพฤติปฏิบัติธรรมเพียงอย่างเดียว แม้ชักชวนให้ดำเนินชีวิตอยู่บนเส้นทางที่ปลอดจากอบายมุข หรือคอยแนะนำช่วยเหลือให้ประสบความสำเร็จในชีวิตทางโลก ก็ได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตรได้เหมือนกัน

4. ความผิดพลาดของการกระทำบางอย่างยังสามารถแก้ไขกันได้ แต่ความผิดพลาดเพราะไม่รู้ความจริงในสังสารวัฏ อาจทำให้บุคคลนั้นต้องไปเสวยวิบากกรรมอันแผ่ร่อนในอบายภูมิเป็นเวลานาน ซึ่งเป็นสิ่งที่จะไปแก้ไขอะไรตอนนั้นไม่ได้เสียแล้ว กัลยาณมิตร คือ บุคคลสำคัญที่จะคอยแนะนำสิ่งดีๆ ให้ชาวโลกรู้จักความจริงของชีวิต ช่วยปิดอบายและเปิดประตูไปสู่สวรรค์นิพพาน

5. กัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ พรหมจรรย์ หมายถึง ความประพฤติอันประเสริฐ แม้แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเอง สมัยที่ยังบำเพ็ญตนเป็นพระบรมโพธิสัตว์ ก็ยังต้องอาศัยกัลยาณมิตร หากโลกขาดกัลยาณมิตร ชีวิตคงมีตมannonการ กว่าผู้ที่ตาบอดมองไม่เห็นสีสັນของโลก อันตระการนี้อย่างแน่นอน

6. บุคคลผู้เป็นต้นแบบในการทำหน้าที่กัลยาณมิตรของโลกได้ดีที่สุด คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า การศึกษาวิธีการทำหน้าที่กัลยาณมิตรของพระพุทธองค์จึงเป็นสิ่งสำคัญ เราจะได้นำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการทำหน้าที่กัลยาณมิตรในโลกยุคปัจจุบัน

7. การจะเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต้องรู้จักคุณสมบัติ และคุณธรรมของกัลยาณมิตรว่าควรประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร จึงจะได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตรอย่างแท้จริง

8. การกระทำทุกอย่างล้วนมีผลเกิดขึ้น ทั้งผลดีและผลเสีย ผลบวกและผลลบ การทราบถึงประโยชน์ของการเป็นกัลยาณมิตร จะทำให้บุคคลอยากเป็นกัลยาณมิตรทั้งต่อตนเองและบุคคลอื่น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจและอธิบายความหมายของกัลยาณมิตรได้อย่างถูกต้อง
2. เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจและอธิบายถึงลักษณะของกัลยาณมิตรได้อย่างถูกต้อง
3. เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจและอธิบายประเภทของกัลยาณมิตรได้อย่างถูกต้อง
4. เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจและอธิบายคุณสมบัติของกัลยาณมิตรได้อย่างถูกต้อง
5. เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจและอธิบายความสำคัญของกัลยาณมิตรได้อย่างถูกต้อง

บทที่ 1

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกัลยาณมิตร

มนุษย์ที่เกิดมามีชีวิตอยู่ในโลก มีการอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น เป็นกลุ่ม หรือเป็นสังคม ซึ่งอาจจะใหญ่บ้าง เล็กบ้าง ตามเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ภาษา หรือความเชื่อถือทางศาสนาอย่างเดียวกัน มนุษย์มีความสัมพันธ์กับมนุษย์ด้วยกันในรูปแบบต่างๆ เช่น มีความสัมพันธ์ในฐานะบิดา มารดา พี่น้อง หรือญาติสนิทมิตรสหาย เป็นต้น โดยความสัมพันธ์เหล่านี้มีผลต่อพฤติกรรม นิสัย การตัดสินใจ ตลอดจนการเลือกดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้เป็นไปตามสภาพแวดล้อมรอบข้าง ทั้งที่เป็นอิทธิพลมาจากบุคคล หรือสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติอื่นๆ หากการตัดสินใจเลือกดำเนินชีวิตของมนุษย์ เป็นไปในทางที่ดีมีประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง และผู้อื่น อีกทั้งยังสามารถแนะนำบุคคลอื่น ให้ดำเนินชีวิตในสิ่งที่ดีงาม บุคคลนั้นย่อมได้ชื่อว่า เป็นกัลยาณมิตร

1.1 ความหมายของกัลยาณมิตร

1.1.1 ความหมายโดยศัพท์

คำว่า “กัลยาณ-” (กัณละยานะ-) ว. งาม, ดี ใช้เป็นส่วนหน้าของสมาส เช่น กัลยาณมิตร = มิตรดี. (ป., ส.) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554: 108)

คำว่า “มิตร-” (มิต, มิตตระ-) น. เพื่อนรักใคร่คุ้นเคย เช่น มิตรแท้ มิตรเทียม ฉันทมิตร.(ส.; ป. มิตต). มิตรจิต น. ความมีน้ำใจเอื้อเพื่อเสมือนเพื่อนรัก ความรักใคร่ประนีประนอมฐานะเพื่อนรักเช่น มีมิตรจิตต่อกัน มิตรจิตมิตรใจ (สำ) น. ถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน เช่น ต่างก็มีมิตรจิตมิตรใจต่อกัน. มิตรภาพ น. ความเป็นเพื่อน เช่น มิตรภาพระหว่างเขาทั้งสอง (ส.). มิตรสหาย (มิต-) น. เพื่อนฝูง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554: 907)

กัลยาณมิตร (อ่านว่า กัณละยานะมิต) แปลว่า มิตรดี คือ มิตรแท้ มิตรที่ไม่มีลักษณะบาปมิตร หรือมิตรเทียม กัลยาณมิตร ได้แก่ มิตร 4 ประเภทเหล่านี้ คือ

1) มิตรมีอุปการะ คือ ช่วยป้องกันเพื่อน และสมบัติของเพื่อน พึงพาอาศัยได้ตลอด

2) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ คือ เป็นคนเปิดเผยเก็บความลับของเพื่อนได้ ไม่ละทิ้งกัน สามารถตายแทนกันได้

3) มิตรแนะนำประโยชน์ คือ ห้ามเพื่อนมิให้ทำผิด แนะนำแต่สิ่งที่ถูกต้องดีงาม

4) มิตรมีความรักใคร่ คือ เป็นเพื่อนตาย สุขทุกข์ด้วยกัน โต้ตอบคนที่ติเตียนเพื่อน (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548: 5-6)

นอกจากนี้ ไมตรี ความเป็นมิตร โดยอรรถ ได้แก่ ความผูกมิตร กล่าวโดยสาธารณนัย คนผู้รักใคร่กันสนิท ชื่อว่า มิตร ได้ใน คำว่า “มาตา มิตรดี สเก ฆเร” มารดา ชื่อว่าเป็นมิตรในเรือนของตน คนผู้มีเมตตาในกัน ก็ชื่อว่า มิตร มิตรนั้นมีทั้งดีทั้งชั่วได้ คำว่า “กัลยาณมิตรโต ปापมิตรโต” มิตรดี เรียก กัลยาณมิตร มิตรชั่วเรียก ปापมิตร (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2539: 402)

กัลยาณมิตร มิได้หมายถึง เพื่อนที่ดีอย่างในความหมายสามัญเท่านั้น แต่หมายถึง บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง ตัวอย่างเช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ครูอาจารย์ และท่านผู้เป็นพหูสูตทรงปัญญา สามารถสั่งสอนแนะนำ เป็นที่ปรึกษาได้ แม้จะอ่อนวัยกว่า (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557: 565)

หลวงพ่อดมชโย กล่าวว่า “กัลยาณมิตร” นั้น ไม่ใช่หมายถึงผู้ที่เป็นเพื่อนชวนคนมาทำบุญเท่านั้น แต่หมายถึงบุคคลนั้นจะต้องเป็นตัวอย่างที่ดีงามแก่ชาวโลกด้วย ทั้งความประพฤติทางกาย วาจา ใจ ต้องอุดมไปด้วยศีล สมาธิ ปัญญา อย่างนี้จึงจะเรียกว่า “กัลยาณมิตร” อย่างแท้จริง (พระไชยบูลย์ ธมมชโย, 2556: 10)

กัลยาณมิตร หมายถึง บุคคลที่มีความพร้อมแห่งคุณธรรมความดีงาม เป็นผู้ห่างไกลจากสิ่งอันเป็นข้าศึกในการพัฒนาศกยภาพชีวิต และตั้งตนอยู่อย่างเหมาะสมแห่งการเคารพ รวมทั้งยังเป็นผู้สร้างสรรค์ประโยชน์สุข และคุณธรรมความดีงามต่างๆ ให้แก่บุคคลรอบข้างด้วยความเข้าใจ จนเป็นแรงเหนี่ยวนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาไปสู่ประโยชน์ และความสุขในระดับต่างๆ โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน ตลอดจนถึงสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลส่งเสริมการพัฒนาชีวิตก็เป็นดังกัลยาณมิตรด้วยเช่นกัน (พระอธิป อธิปญฺโญ (ชัยสวัสดิ์อารี), 2552: 12)

หลวงพ่อดมชโย (พระเผด็จ ทตฺตชีโว) ได้ให้แนวทางในการที่จะฝึกตนให้มีชีวิตที่ดีงาม ดังนี้ คือ เริ่มต้นต้อง “หาครูดี” ให้ได้ก่อน ถ้าหาครูดีไม่ได้ ชาตินี้ก็เอาดีไม่ได้ขั้นต่อมา แม้หาครูดีได้แล้ว ยังไม่พอ ยังจะต้องตั้งใจ “ฟังคำครู” และไม่ใช้

แค่ฟังแบบผ่านหูซ้ายทะลุหูขวา ต้องผ่านใจด้วย คือ จะต้องนำคำสอนนั้นๆ ของครู ไปคิดพิจารณาต่อไปอีก เรียกว่า “ตรองคำครู” ฟังมาแล้วก็ต้องนำไปตรองแล้ว ตรองอีก ให้เข้าใจความหมายลึกซึ้งที่อยู่ในคำสอนนั้นๆ จนสามารถนำไปปฏิบัติ อย่างเหมาะสมได้ แล้วก็ลงมือปฏิบัติ เรียกว่า “ทำตามครู” การทำตามครูก็ยังคง ปฏิบัติแล้วปฏิบัติอีก จนกว่าจะถูกต้องเชี่ยวชาญ (พระເຜັດຈ ທຕຸທະຊີໂວ, 2539: 7-11)

จากความหมายดังกล่าวได้ว่า กัลยาณมิตร หมายถึงบุคคลที่มีความพร้อม รุ่งพร้อม แห่งคุณธรรมความดีงาม เป็นผู้ที่ห่างไกลจากสิ่งอันเป็นข้าศึกในการพัฒนาศักยภาพ ชีวิต และเป็นผู้ตั้งตนอยู่อย่างเหมาะสม สมควรแก่การเคารพ รวมทั้งเป็นผู้สร้าง ประโยชน์สุขและคุณธรรมความดีต่างๆ ให้เกิดขึ้นแก่บุคคลรอบข้าง

1.1.2 ความหมายจากพระไตรปิฎก

คำว่า กัลยาณมิตร หมายถึงเอากัลยาณมิตรผู้ที่ดีดำรงตนอยู่ในฝ่ายข้างดีมีจิตมุ่ง ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ซึ่งประกอบด้วยคุณสมบัติประจำตน มีอาทิอย่างนี้ คือ

ปิโย ครุ ภาวนีโย วตฺตา จ วจนกฺขโม
คฺมกัริณฺจ กถิ กตฺตา โน จฏฺฐานเณ นโยชเยฯ

(อง.สตตก. (บาลี) 23/34/33 สยามรัฐ.)

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในปฐมมิตตสูตรว่าด้วยองค์แห่งมิตร สูตร ที่ 1 และสูตรที่ 2 ดังนี้

... มิตรประกอบด้วยองค์ 7 ประการ เป็นผู้ควรเสพ องค์ 7 คือ

- 1) ให้สิ่งที่ให้ได้อย่าง
- 2) ทำสิ่งที่ทำได้ยาก
- 3) อดทนถ้อยคำที่อดทนได้อย่าง
- 4) เปิดเผยความลับแก่เพื่อน
- 5) ปิดความลับของเพื่อน
- 6) ไม่ทอดทิ้งในยามวิบัติ
- 7) เมื่อเพื่อนสิ้นโลกสมบัติก็ไม่ดูหมิ่น

ในโลกนี้ ฐานะเหล่านี้มีอยู่ในบุคคลใด บุคคลนั้นจัดว่าเป็นมิตร ผู้ต้องการจะคบมิตร ควรคบมิตรเช่นนั้น ...

(อง.สตตก. (ไทย) 23/36/56 มจร.)

... มิตรประกอบด้วยองค์ 7 ประการ เป็นผู้ควรเสพ ควรคบควรเข้าไป
นั่งใกล้ แม้จะถูกขับไล่ก็ตาม องค์ 7 คือ

- 1) เป็นที่รักใคร่พอใจ
- 2) เป็นที่เคารพ
- 3) เป็นที่ยกย่อง
- 4) เป็นนักพูด
- 5) เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ
- 6) เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้
- 7) ไม่ชักนำในอฐาน

ในโลกนี้ ฐานะเหล่านี้มีอยู่ในบุคคลใด บุคคลนั้นจัดว่าเป็นมิตร
ผู้มุ่งประโยชน์ และอนุเคราะห์ ผู้ต้องการจะคบมิตร ควรคบมิตรเช่นนั้น
แม้จะถูกขับไล่ก็ตาม ...

(อง.สตุตทก. (ไทย) 23/37/57 มจร.)

นอกจากนี้ คำว่า “กัลยาณมิตร” ในพระไตรปิฎกนั้น ได้แสดงให้เห็นถึงความ
เป็นกัลยาณมิตร และการเข้าหาบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร ซึ่งพระพุทธองค์ทรงใช้
คำว่า “กัลยาณมิตตตา” โดยพระองค์ทรงอธิบายถึง “กัลยาณมิตตตา” หรือความ
เป็นกัลยาณมิตร และการที่จะเป็นผู้มีกัลยาณมิตร ดังความตอนหนึ่งที่ตรัสกับ
ชายหนุ่มคนหนึ่ง ในที่มหาสุตตรว่า

“... กัลยาณมิตตตา เป็นอย่างไร

คือ กุลบุตรในโลกนี้ วางตัวเหมาะสม เจริญ สนทนากับคนในบ้านหรือ
ในนิคมที่ตนอาศัยอยู่ จะเป็นคหบดี บุตรคหบดี คนหนุ่มผู้เคร่งศีล หรือ
คนแก่ผู้เคร่งศีลก็ตาม ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อม
ด้วยจาคะ และถึงพร้อมด้วยปัญญา คอยศึกษาสัทธาสัมปทาของท่าน
ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาตามสมควร คอยศึกษาศีลสัมปทาของท่านผู้ถึง
พร้อมด้วยศีลตามสมควร คอยศึกษาจาคสัมปทาของท่านผู้ถึงพร้อม
ด้วยจาคะตามสมควร และคอยศึกษาปัญญาสัมปทาของท่านผู้ถึง
พร้อมด้วยปัญญาตามสมควร นี้เรียกว่า กัลยาณมิตตตา”

(อง.อฏฐก. (ไทย) 23/54/341 มจร.)

สรุปความดังกล่าวได้ว่า ผู้ที่จะมีชีวิตที่ดีงาม หรือได้ชื่อว่ามีกัลยาณมิตรนั้น
เมื่อได้อยู่อาศัยในท้องถิ่นใด เมื่อเรารู้ว่าบุคคลใดเป็นบุคคลมีศรัทธา มีศีล เป็นผู้มีความ
รู้อันเกิดจากการได้ยินได้ฟังมามาก เป็นผู้มีความตั้งใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีปัญญา

เฉลียวฉลาด เราจะต้องเข้าไปคบหาบุคคลดังกล่าวนี้ พร้อมทั้งปรับปรุงตนเอง ทั้งกาย และใจให้เป็นคนดีตามไปด้วย เราจึงจะได้ชื่อว่า กัลยาณมิตรตตา ซึ่งก็คือ ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรนั่นเอง ดังนั้น กัลยาณมิตรที่ควรเข้าหา นั้น จะต้องเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธ์มีความถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

นอกจากนี้ในพระอภิธรรมปิฎก ได้อธิบายถึงความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร หรือที่เรียกว่า “กัลยาณมิตรตตา” นั้น ต้องรู้จักเข้าไปคบหาคนดี และประพฤติปฏิบัติตาม คนดีนั้น ดังความตอนหนึ่งว่า

“บุคคลเหล่าใด เป็นคนมีศรัทธา มีศีล เป็นพหูสูต มีจาคะ มีปัญญา การเสวนะการชองเสพด้วยดี การคบ การคบหา ความรักดี ความจงรักภักดีต่อบุคคลเหล่านั้น ความเป็นผู้มีกายและใจโน้มหน้าไปตาม บุคคลเหล่านั้น อันใด นี้เรียกว่า กัลยาณมิตรตตา”

(อภิ.สง.อ. (แปล) 76/853/459 มมร.)

อรรถกถาได้ขยายความ (กัลยาณมิตรตตา) ความว่า บุคคลใดสมบุรณ์ด้วยคุณ มีศีล เป็นต้น เป็นผู้กำจัดความชั่วร้าย ส่งเสริมประโยชน์เกื้อกูล เป็นมิตรมีอุปการะ โดยอาการทุกอย่าง บุคคลนั้นชื่อว่า เป็นกัลยาณมิตร ความมีแห่งกัลยาณมิตรนั้น ชื่อว่า ความเป็นผู้มีมิตรดี ในค่านั้นมีอธิบายดังต่อไปนี้

ตามปกติกัลยาณมิตรเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยศรัทธา สมบุรณ์ด้วยศีล สมบุรณ์ด้วยสุตะ สมบุรณ์ด้วยจาคะ สมบุรณ์ด้วยวิริยะ สมบุรณ์ด้วยสติ สมบุรณ์ด้วยสมาธิ และสมบุรณ์ด้วยปัญญา

ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากัลยาณมิตรที่สมบุรณ์นั้น นอกจากจะถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญาแล้วยังต้องเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสุตะ เป็นผู้แต่งถ้อยคำที่ลึกซึ้ง มีขันธ์ आयตนะ และปฏิจจสมุပ္บาท เป็นต้น ถึงพร้อมด้วยวิริยะ จึงเป็นผู้ปรารภ ความเพียรในการปฏิบัติประโยชน์เกื้อกูลแก่ตนและคนเหล่าอื่น ถึงพร้อมด้วยสติ จึงเป็นผู้มีสติตั้งมั่น ประกอบด้วยสติเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง เป็นผู้ระลึกได้ ตามระลึกถึงกิจที่ทำมานานแล้วบ้าง คำพูดที่พูดมานานแล้วบ้าง และถึงพร้อมด้วยสมาธิ จึงเป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มั่นคง มีจิตแน่วแน่ (ขุ.อิติ.อ. (แปล) 17/95 มมร.)

กล่าวคือ เมื่อเรารู้ว่าบุคคลใดเป็นบุคคลมีศรัทธา มีศีล เป็นผู้มีความรู้อันเกิดจากการได้ยินได้ฟังมา มาก เป็นผู้มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีปัญญาเฉลียวฉลาด เราจะต้องเข้าไปคบหาบุคคลดังกล่าวนี้ พร้อมทั้งปรับปรุงตนเองทั้งกายและใจ

ให้เป็นคนดีตามไปด้วย เราจึงจะได้ชื่อว่า กัลยาณมิตรตตา ซึ่งก็คือ ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรนั่นเอง

1.1.3 ความหมายโดยลักษณะของการทำหน้าที่

กัลยาณมิตร โดยลักษณะของการทำหน้าที่ หมายถึง บุคคลผู้มีความตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรม ทำหน้าที่ของชาวพุทธที่ดีเพื่อยังประโยชน์ให้ถึงพร้อมทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ผู้แนะนำ สั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อนที่ดี หนังสือ รวมถึงสิ่งแวดล้อมทางสังคมโดยทั่วไปที่ดีที่เกื้อกูล ซึ่งจะชักจูง หรือกระตุ้นให้เกิดปัญญาได้ด้วยการฟัง การสนทนา การปรึกษา การซักถาม การอ่าน ตลอดจนการรู้จักเลือกใช้สื่อมวลชนให้เป็นประโยชน์ นับได้ว่าเป็นกัลยาณมิตรทั้งสิ้น

ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิไว้ดังนี้

“ท่านผู้มีอายุ ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ มี 2 ประการ คือ

1. โปรโตโฆสะ (การได้สดับจากบุคคลอื่น)
2. โยนิโสมนสิการ (การทำไว้ในใจโดยแยบคาย)

ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ มี 2 ประการนี้แล”

(ม.ม. (ไทย) 12/452/491-492 มจร.)

ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ 2 ทางเกิดแห่งแนวความคิดที่ถูกต้อง ต้นทางของปัญญาและความดีงามทั้งปวง ประกอบด้วย

1. **โปรโตโฆสะ** (เสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก) คือ การรับฟังคำแนะนำสั่งสอน เล่าเรียน หาความรู้ การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร ข้อเขียน คำชี้แจง อธิบาย ฟังคำบอกเล่าชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะการสดับสัทธรรมจากท่านผู้เป็นกัลยาณมิตร ข้อแรกนี้ เป็นองค์ประกอบฝ่ายภายนอก ได้แก่ ปัจจัยทางสังคม อาจเรียกง่ายๆ ว่า วิธีการแห่งศรัทธา

2. **โยนิโสมนสิการ** (ใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น) คือ ทำในใจโดยแยบคาย (เป็นตัวหลักการใช้ปัญญา) มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา รู้จักสืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ออก ให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์แห่งเหตุข้อ 2 นี้ เป็นองค์ประกอบฝ่ายภายใน ได้แก่ ปัจจัยในตัวบุคคล อาจเรียกง่ายๆ ว่า วิธีการแห่งปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551: 69)

มีพุทธพจน์ แสดงปัจจัยทั้ง 2 นี้ ในภาคปฏิบัติของการฝึกอบรม เน้นถึงความสำคัญควบคู่กัน ดังนี้

1. “สำหรับภิกษุผู้ยังต้องศึกษา (สำหรับผู้ยังไม่ได้เป็นพระอรหันต์) เรามองไม่เห็นองค์ประกอบภายนอกอื่นใด มีประโยชน์มากเท่าความมีกัลยาณมิตรเลย”
 2. “สำหรับภิกษุผู้ยังต้องศึกษา (สำหรับผู้ยังไม่ได้เป็นพระอรหันต์) เรามองไม่เห็นองค์ประกอบภายในอื่นใด มีประโยชน์มากเท่าโยนิโสมนสิการเลย”
- ปัจจัยทั้ง 2 อย่างนี้ ย่อมสนับสนุนซึ่งกันและกัน

ในทุติยปมาทาทิวัรรค หมวดว่าด้วย ความไม่ประมาท เป็นต้น หมวดที่ 2 กล่าวว่

**“เพราะเหตุถึงองค์ประกอบภายนอก เราไม่เห็นองค์ประกอบอื่นแม้
อย่างหนึ่ง ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์มากเหมือนความมีกัลยาณมิตรนี้
ความมีกัลยาณมิตร ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก”**

(อง.เอกก. (ไทย) 20/111/17 มจร.)

นอกจากนี้พระพรหมคุณาภรณ์ ได้ขยายความ “กัลยาณมิตรตตา” ความมีกัลยาณมิตร คือ มีผู้แนะนำสั่งสอน ที่ปรึกษา เพื่อนที่คบหา และบุคคลผู้แวดล้อมที่ดี ความรู้จักเลือกเสวนาบุคคล หรือเข้าร่วมหมู่กับท่านผู้ทรงคุณทรงปัญญา มีความสามารถซึ่งจะช่วยสนับสนุน ชักจูง ชี้ช่องทาง เป็นแบบอย่าง ตลอดจนเป็นเครื่องอุดหนุนเกื้อกูลแก่กันให้ก้าวหน้าไปด้วยดีในการศึกษาอบรม การครองชีวิต การประกอบกิจการ และธรรมปฏิบัติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551: 57)

ชาวโลกโชคดีที่มีพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หลวงพ่อวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ พระผู้ปราบมารเป็นครูบาอาจารย์ โดยท่านได้นำพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มาอธิบายขยายความส่องให้สามารถเห็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติได้ง่ายและชัดเจน โดยเฉพาะการฝึกสมาธิจนเข้าถึงธรรมกายภายใน สืบทอดมาถึงคุณยายอาจารย์มหารัตนอุบาสิกาจันทร์ ขนนกยูง และหลวงพ่อธัมมชโย จนกระทั่งถึงทุกคนที่มาในภายหลัง

อย่างไรก็ตามแม้ไม่ได้ฟังธรรมโดยตรงจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ได้พบพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หลวงพ่อวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ พระผู้ปราบมาร ไม่ได้พบคุณยายอาจารย์มหารัตนอุบาสิกาจันทร์ ขนนกยูง ผู้ให้กำเนิดวัดพระธรรมกาย แต่ก็ยังได้พบหลวงพ่อธัมมชโย (พระไชยบูลย์ ธมฺมชโย) และนับว่าโชคดีที่ได้มาศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย (DOU) ซึ่งได้รวบรวมคำสอนและหลักปฏิบัติเพื่อการฝึกตนให้เข้าถึงผู้รู้ภายใน

“คนเราแม้เก่งแสนเก่งแค่ไหน ล้วนไม่สามารถจะเอาดีโดยลำพังตัวเองได้ ทุกคนจำเป็นต้องมีครูดี มีกัลยาณมิตรช่วยเคียงข้างอุปถัมภ์สั่งสอน อย่างน้อยก็ต้องปูพื้นฐานอันถูกต้องมั่นคงให้ก่อน” (พระเมตฺย ทตฺตชีโว, 2539: 8-10)

1.2 ลักษณะของกัลยาณมิตร

กัลยาณมิตร มิตรแท้หรือเพื่อนแท้ เป็นสิ่งที่ใครๆ ก็ปรารถนา บางคนมีเพื่อนพ้องมิตรสหายมากมาย มีทั้งเพื่อนเรียน เพื่อนกิน เพื่อนดื่ม เพื่อนเที่ยว แต่จะหาเพื่อนที่มีคุณสมบัติ ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น หายากมาก ฉะนั้น คำว่า มิตรแท้ ดูเหมือนเป็นถ้อยคำที่ฟังง่ายๆ แต่หาพบได้ยาก เพราะมิตรแท้จริงๆ นั้น คือ ผู้ที่เมื่อเราคบหาสมาคมด้วยแล้วนำแต่ประโยชน์สุขมาให้อย่างเดียว เป็นผู้ que เชื่อถือได้ ไว้วางใจได้ คือ ถ้าวางใจในบุคคลนั้นแล้วไม่ผิดหวัง กัลยาณมิตรมีลักษณะแตกต่างกัน โดยแบ่งได้ตามหลักต่อไปนี้ คือ

1.2.1 กัลยาณมิตรโดยยึดหลักของประโยชน์

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีกัลยาณมิตร หรือจากการทำหน้าที่กัลยาณมิตร ต้องดูว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้น ต้องเป็นประโยชน์ที่นำไปสู่ความดี เป็นไปในทางสร้างสรรค์ ไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง หรือผิดต่อศีลธรรมอันดีในสังคม การจะมีบุคคลใดนำประโยชน์มาให้ในทางที่ผิดกฎหมาย หรือผิดศีลธรรมอันดี เช่น ให้เงินสินบน ให้สินค้าผิดกฎหมาย ให้อาวุธที่ลักลอบมา หรือให้ของที่ขโมยมา แม้สิ่งดังกล่าวจะใช้อุปโภคบริโภคได้ หรือนำมาใช้งานได้ แต่บุคคลที่นำมาให้นั้น ยังไม่ถือว่าเป็นกัลยาณมิตร เพราะไม่ทำให้เกิดคุณความดี แต่ก่อให้เกิดบาปอกุศลให้เราแทน

1.2.2 กัลยาณมิตรโดยยึดหลักของการให้คำแนะนำพรั้าสอน

คำพรั้าสอนของกัลยาณมิตรนั้นจะต้องเป็นไปในทางที่นำไปสู่ความหลุดพ้นจากสิ่งชั่วร้าย และสิ่งไม่ดีทั้งหลาย จะต้องช่วยบรรเทากิเลส ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง มิใช่เป็นคำสอนให้กระทำในสิ่งที่ผิดกฎหมาย หรือผิดศีลธรรม เช่น แนะนำให้ทุจริตในการสอบ แนะนำให้ไม่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เป็นต้น หรือแม้จะเป็นนักบวช นักบวชนั้นจะต้องให้คำสั่งสอนที่ถูกต้องดีงาม แม้อาจจะไม่ถูกใจ แต่จะต้องถูกต้องตามหลักศีลธรรม หากใช้การเพิ่มกิเลสขึ้นในตัวของผู้ที่เราจะไปเป็นกัลยาณมิตร เช่น การทำนายทายทักในสิ่งที่เราไม่รู้จริง การให้เลขให้หวย ซึ่งแม้จะแม่น หรือไม่แม่น ก็ถือว่ายังมีใช้การทำหน้าที่กัลยาณมิตร และนักบวชที่กระทำเช่นนี้ ก็ยังไม่ถือว่าเป็นกัลยาณมิตร

1.2.3 กัลยาณมิตรโดยยึดหลักของการทำงานร่วมกัน

การมีชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกัน ผู้ที่จะเป็นกัลยาณมิตรจะต้องมีการทำงานร่วมกัน หรืออยู่ด้วยกันอย่างเอื้ออาทร ต่างฝ่ายต่างช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความปรารถนาดีต่อกันอย่างจริงใจ เช่น หากเป็นเพื่อนร่วมชั้นเรียนจะต้องมีความปรารถนาดีต่อเพื่อนร่วมชั้น ด้วยการเป็นคู่คิดในการส่งเสริมการเรียนซึ่งกันและกัน ชักชวนกันอ่านหนังสือ ทบทวนความรู้เพื่อผลการเรียนที่ดี และสามารถศึกษาได้สำเร็จ หากเป็นคู่สมรสก็จะต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกัน ช่วยเหลือและรักษาหัวใจซึ่งกันและกัน หากเป็นเพื่อนร่วมงานบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตรนั้น จะต้องช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานด้วยความปรารถนาดี คอยช่วยเหลือแนะนำ และช่วยแก้ไขในสิ่งทีอาจจะมีผิดพลาดพลั้งเผลอ เป็นต้น นอกจากนี้จะต้องชักชวนกันทำความดี หรือชวนชววยในการทำความดีที่อื่นๆ ขึ้นไป ถ้ากระทำได้เช่นนี้ได้ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตร

1.2.4 กัลยาณมิตรโดยยึดหลักของความเป็นผู้สม่ำเสมอ

ความเสมอต้นเสมอปลาย ผู้ที่จะเป็นกัลยาณมิตรนั้นจะต้องมีพฤติกรรมที่ดีอย่างสม่ำเสมอ หรือมีความเสมอต้นเสมอปลาย คือ รู้จักวางตนให้เหมาะสมกับฐานะ มีจิตใจมั่นคงไม่หวั่นไหวเปลี่ยนแปลงง่าย และดำรงตนไว้ไม่ให้ตกไปในความชั่ว ปฏิบัติกับเพื่อน หรือผู้อื่นอย่างเท่าเทียมกัน รวมทั้งอยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุข

ร่วมแก้ไขปัญหากับเพื่อนไม่ทอดทิ้งกัน จนสามารถทำให้บุคคลทั้งหลายมีความมั่นใจว่า ผู้ที่มาเป็นกัลยาณมิตรให้นั้นน่าเชื่อถือและไว้วางใจได้ แม้กระทั่งสามารถปรึกษาเรื่องส่วนตัว และหวังได้ว่าจะได้รับคำแนะนำที่ตนไม่อาจจะแก้ไขด้วยตนเองได้ เช่น ปัญหาสุขภาพ ปัญหาครอบครัว เป็นต้น (พระเจ้าจตุ ญาณวิชิโย (รักษาปา), 2554: 14-15)

1.3 ประเภทของกัลยาณมิตร

การเลือกคบคนเป็นสิ่งที่สำคัญมาก หากเราคบคนดี ชีวิตของเราก็จะดี มีความเจริญรุ่งเรือง อุปนิสัยที่ดีๆ จะเกิดขึ้น เพราะคนดีหรือบัณฑิตจะคอยแนะนำสิ่งที่ถูกต้องดีงามเสมอ แต่ถ้าเราหลงไปคบกับคนพาล คนชั่ว ชีวิตจะหมองมัวตกต่ำ พบแต่ความเดือดร้อนทุกข์ยากลำบาก บางครั้งอาจทำให้เราต้องสูญเสียทรัพย์สินเงินทอง หรือแม้กระทั่งเสียชีวิต เพราะคนพาลจะแนะนำแต่สิ่งที่ผิดศีลผิดธรรม เพียงเพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนเพียงฝ่ายเดียว โบราณจึงกล่าวเตือนไว้ว่า คบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล

นรชนใด ห่อปลาเนาด้วยใบหญ้าคา แม้ใบหญ้าคาของนรชนนั้น
ก็ย่อมมีกลิ่นเนาฟุ้งไป ฉันทใด การเข้าไปเสพคนพาล ก็ฉันทนั้น
เหมือนกัน นรชนใด ห่อกฤษณาด้วยใบไม้ แม้ใบไม้ของนรชนนั้น
ก็ย่อมหอมฟุ้งไปฉันทใด การเข้าไปเสพนักปราชญ์ ก็ฉันทนั้น
เหมือนกัน

(ขุ.ชา. (แปล) 61/2152/117 มจร.)

เพราะเหตุนั้น บัณฑิตรู้ความเปลี่ยนแปลงของตน ดุจห่อใบไม้แล้ว ไม่ควรเข้าไปเสพอสัตบุรุษ ควรเสพแต่สัตบุรุษ ด้วยว่าอสัตบุรุษย่อมนำไปสู่นรก สัตบุรุษย่อมพาให้ถึงสุคติบัณฑิต คือ คนที่มีใจผ่องใสอยู่เสมอ มีความเห็นถูกต้อง รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด อะไรเป็นบุญ อะไรเป็นบาป ดำเนินชีวิตด้วยสติและปัญญา ทั้งสอนตนเองได้และสอนผู้อื่นได้ ใครไปคบหาสมาคมก็จะได้รับการชักนำให้ละเว้นความชั่วทำแต่ความดี ปิดประตูบาปภูมิ และนำทางไปสู่สุคติโลกสวรรค์ได้ การคบบัณฑิตจะทำให้เราได้รับการถ่ายทอดความรู้และคุณธรรม ทำให้เราพลอยเป็นบัณฑิต ดำรงชีวิตอยู่ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา เปรียบเสมือนใบไม้

ที่ห่อหุ้มของหอม ซึ่งจะพลอยหอมตลบอบอวลไปด้วย ฉะนั้น การคบบัณฑิตจึงเป็นมงคลอย่างยิ่ง จะทำให้ชีวิตของเราประสบแต่ความสุขความเจริญ

การเลือกคบคนเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต เพราะสามารถนำอนาคตของเราให้รุ่งโรจน์ หรือตกต่ำได้ พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า

“แม้ชมพูทวีปจะไร้ซึ่งคนดี ก็อย่าพึงคบกับคนพาลเลย จงห่างไกลเหมือนคนหลีกเลี่ยงเสือพิษร้าย เพราะคนพาลย่อมนำแต่ความวิบัติมาให้ อกุศลทั้งมวลเกิดขึ้นได้เพราะอาศัยคนพาล การคบกับคนพาลจึงมีแต่นำทุกข์มาให้โดยส่วนเดียว”

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในมงคลชีวิต ข้อที่ 1 ว่า ไม่คบคนพาล ซึ่งคือ บันไดขั้นแรกที่สำคัญมากต่อความเจริญก้าวหน้าของชีวิต มิตรเทียม และมิตรแท้เป็นอย่างไร มีวิธีสังเกตดังนี้ คือ

1.3.1 จำแนกตามลักษณะนิสัยของมิตรเทียม และมิตรแท้

สังคาลสูตร กล่าวถึง มิตรปฏิรูปก์ หรือมิตรเทียม หมายถึง คนเทียมมิตร หรือมิตรเทียม และสุหรมิตร หรือมิตรแท้ หมายถึง มิตรมีใจดี (มิตรแท้) มีอยู่ 4 ประเภท บุคคลผู้หวังความสุข และความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ควรทราบลักษณะนิสัยและความแตกต่างของคน 4 ประเภท ดังนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบลักษณะนิสัยของมิตรเทียมและมิตรแท้

กลุ่มที่	ลักษณะนิสัยของมิตรเทียม	ลักษณะนิสัยของมิตรแท้
1	ปกอลอก	มีอุปการะ
2	ดีแต่พูด	ร่วมทุกข์ร่วมสุข
3	หัวประจบ	แนะนำประโยชน์
4	ชวนฉิบหาย	มีความรักใคร่

สังเคราะห์จาก: (ที.ปา. (ไทย) 11/254-265/207-212 มจร.)

เพื่อประโยชน์ของการศึกษารายวิชาการทำหน้าที่กัลยาณมิตร ตลอดจนเพื่อความเข้าใจ และวิธีการสังเกตพฤติกรรมของมิตรเทียม มิตรแท้ จึงนำเครื่องมือแยกแยะคั่นหามิตรของหลวงพ่อทตตชีโว (พระเผด็จ ทตตชีโว) ซึ่งท่านได้สังเคราะห์องค์ความรู้ต่างๆ จากพระไตรปิฎกมาให้นักศึกษาได้ทำความเข้าใจเพิ่มเติม ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 2 แสดงตะแกรงกายสิทธิ์ร้อนทั้งมิตรเทียมร้อนหามิตรแท้

กลุ่ม ที่	ลักษณะ นิสัย	พฤติกรรม			
		1	2	3	4
1	ปกอลอก	คิดเอาแต่ได้ ฝ่ายเดียว	เสียให้น้อย คิดเอาให้มาก	ตัวมีภัยจึงช่วย ทำกิจของ เพื่อน	คบเพื่อน เพราะเห็นแก่ ประโยชน์ตน
	มี อุปการะ	เพื่อน ประมาทช่วย รักษาเพื่อน	เพื่อนประมาท ช่วยรักษา ทรัพย์สิน ของเพื่อน	เป็นที่พึ่งให้ เพื่อนยาม มีภัย	เพื่อนมีกิจ จำเป็นออก ทรัพย์ให้เกิน กว่าที่ขอ
2	ดีแต่พูด	อ้างเอาเรื่อง ที่ผ่านไปแล้ว มาปราศรัย	อ้างเอาเรื่อง ที่ยังไม่เกิดมา ปราศรัย	สงเคราะห์ ด้วยสิ่ง ที่ไม่มีประโยชน์	หาเหตุปฏิเสธ เมื่อเพื่อน ขอความ ช่วยเหลือ
	ร่วมทุกข์ ร่วมสุข	บอก ความลับของ ตนแก่เพื่อน	ปิดความลับ ของเพื่อน	เมื่อเพื่อนมีภัย ไม่ละทิ้ง	แม้ชีวิต ก็สละให้ได้
3	หัว ประจบ	จะทำชั่ว ก็คล้อยตาม	จะทำดี ก็คล้อยตาม	ต่อหน้า ก็สรรเสริญ	ลับหลัง ก็นินทา
	แนะ ประโยชน์	ห้ามเพื่อน ให้เว้น จากความชั่ว	แนะให้ตั้งอยู่ ในความดี	ให้ได้ฟัง ได้รู้ สิ่งไม่เคยฟัง เคยรู้	บอกทางสุข ทางสวรรค์ให้

กลุ่ม ที่	ลักษณะ นิสัย	พฤติกรรม			
		1	2	3	4
4	ชวน ฉิบหาย	ชักชวน ดื่มน้ำเมา	ชักชวน เที่ยวกลางคืน	ชักชวนให้ มั่วเมากับสิ่ง บันเทิงเรีงรมย์	ชักชวน ให้เล่นการพนัน
	มีความ รักใคร่	เพื่อนทุกข์ ก็ทุกข์ด้วย	เพื่อนสุข ก็ยินดีด้วย	ช่วยกล่าวแก้ เมื่อเพื่อน ถูกตีเตียน	ช่วยสนับสนุน เมื่อเพื่อนได้รับ การสรรเสริญ

ที่มา: พระเพด็จ ทตตชีโว, 2548: 234-249

1.3.2 จำแนกตามคติโลกและคติธรรม

จำแนกประเภทของกัลยาณมิตรตามคติโลก และคติธรรม คือ

1. กัลยาณมิตรในทางโลก

หมายถึง กัลยาณมิตรที่เป็นมิตรที่ดี คอยให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ หรือสามารถเป็นที่พึ่งได้ในเรื่องทั่วไปในทางโลก เช่น ให้คำแนะนำ แก้ไขปัญหาที่เกิดจากการทำงานในสถานประกอบการ หรือปัญหาในการประกอบอาชีพในลักษณะต่างๆ และการให้คำปรึกษาความรู้วิชาการทางโลก เป็นต้น กัลยาณมิตรในทางโลกนี้อาจจะให้การช่วยเหลือ หรือแนะนำ โดยให้ความรู้เกี่ยวกับการทำงาน หรือการพัฒนาระบบการทำงานที่ดีขึ้น ความรู้ดังกล่าว เรียกว่า วิทยาทาน

2. กัลยาณมิตรในทางธรรม

ในทางธรรมนั้นกัลยาณมิตรหรือมิตรที่ดี หมายถึง มิตร หรือเพื่อนที่คอยให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่ถึงาม ด้วยการนำธรรมะมาใช้ซึ่งแตกต่างจากกัลยาณมิตรในทางโลก คือ คำแนะนำ สั่งสอน นอกจากจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตในทางโลกแล้ว ยังมุ่งเน้นเพื่อยกระดับจิตใจของผู้ได้รับคำแนะนำให้สูงขึ้น เช่น แนะนำให้รู้จักการทำงาน การรักษาศีล และการทำสมาธิภาวนา เป็นต้น ซึ่งความรู้ที่นำมาแนะนำ เรียกว่า ธรรมทาน

1.4 คุณสมบัติของกัลยาณมิตร

1.4.1 คุณสมบัติตามคุณธรรมของกัลยาณมิตร 7 ประการ

การทำหน้าที่กัลยาณมิตรให้ประสบผลสำเร็จ จำเป็นที่จะต้องฝึกฝนอบรมตนเองให้มีคุณสมบัติตามคุณธรรมของกัลยาณมิตร 7 ประการ เพื่อให้การทำหน้าที่กัลยาณมิตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดกำลังใจในการสั่งสมบุญบารมีให้ยิ่งๆ ขึ้นไปตามลำดับ กัลยาณมิตรถึงจะมีกำลังน้อย แต่ดำรงอยู่ในมิตตธรรมก็นับว่าเป็นทั้งญาติ เป็นทั้งพวกพ้อง และเป็นทั้งเพื่อนของเรา

การดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มิตรสหาย และพวกพ้องบริวาร มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยเหลือสนับสนุนชีวิตของเราให้มีความราบรื่น และสามารถสร้างชาติได้อย่างเต็มที่ ดังนั้นเราจึงควรผูกมิตรไว้กับทุกๆ คน ให้มีความรู้สึกว่เมื่อหันไปรอบทิศก็มีแต่กัลยาณมิตรรอบตัว มิตรที่ดีจะเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่เจริญก้าวหน้า เราจะต้องรู้จักคบหาสมาคมเพื่อประคับประคองกันในการทำมาดี เพื่อให้มีชีวิตที่รุ่งโรจน์ถึงจุดหมายปลายทางได้อย่างปลอดภัย

อย่างไรก็ตาม เราต้องรู้จักวิธีสังเกตดูคนให้เป็นผู้ที่เราคบหาสมาคมด้วยนั้นเป็นบุคคลเช่นไร เป็นมิตรเทียม ที่มาในรูปของศัตรูในคราวมิตร หรือว่ามีมิตรแท้ที่สละชีวิตแทนกันได้ ชีวิตเราจะได้อำนาจไปบนเส้นทางที่ถูกต้องปลอดภัย พระพุทธองค์ทรงสอนให้รู้จักมิตรแท้เอาไว้ว่า มีลักษณะของผู้ให้ เป็นผู้มีอุปการะคุณ คอยป้องกันไม่ให้ได้รับภัยอันตรายใดๆ ทั้งร่างกายและทรัพย์สิน เมื่อยามมีภัยตกอยู่ในห้วงอันตรายก็ไม่ทอดทิ้งกัน สามารถเป็นที่พึ่งพิงได้ ยินดีให้ความช่วยเหลือขออน้อยก็ให้มาก หรือแม้ไม่เอ่ยปากขอก็ให้ด้วยความเต็มใจ มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีเรื่องอะไรก็ไม่ปิด ไม่มีความลับ แต่ให้ความไว้วางใจซื่อสัตย์ต่อกัน (ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น)

บุคคลใดแวดล้อมด้วยกัลยาณมิตร ผู้ตักเตือนมิให้ทำความชั่ว และส่งเสริมให้ทำแต่ความดีจึงเชื่อว่าเป็นผู้สั่งสมบุญไว้ดีแล้ว

กัลยาณมิตรในแง่การทำหน้าที่ต่อผู้อื่น สมควรมีคุณสมบัติพิเศษจำเพาะสำหรับการทำหน้าที่นั้น โดยเฉพาะคุณสมบัติพื้นฐานที่เรียกว่ากัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ เพื่อให้การทำหน้าที่กัลยาณมิตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพประสบผลสำเร็จ ก่อให้เกิดกำลังใจในการสั่งสมบุญบารมีให้ยิ่งๆ ขึ้นไปตามลำดับ

กัลยาณมิตรธรรม 7 องค์คุณของกัลยาณมิตร คุณสมบัติของมิตรดี หรือมิตรแท้ คือ ท่านที่คบหาหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงาม และความเจริญ ในที่นี้มุ่งเอามิตรประเภทครู หรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ ประกอบด้วย

1. **ปิโย** น่ารัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนม เป็นกันเอง ชวนใจ ผู้เรียนให้เข้าไปได้ถาม

2. **ครุ** นำเคารพ คือ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย

3. **ภาวนีโย** นำเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็น ผู้ฝึกอบรม และปรับปรุงตนอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่อง ควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์ เอย่อย่าง และระลึกถึง ด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจ และภาคภูมิใจ

4. **วตฺตา** รู้จักพูดให้ได้ผล คือ พูดเป็น รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าว ตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

5. **วจนกฺขโม** ทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม แม้จุกจิก ตลอดจนคำล่วงเกิน และคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อดทนฟังได้ ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์

6. **คมฺภีรญจ กถิ กตฺตา** แกล้งเรื่องล้าลึกได้ คือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้ง ซับซ้อนให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

7. **โน จฏฐาเน นิโยชเย** ไม่ชักนำในทางเสื่อมเสีย คือ ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย หรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557: 573-574)

การดำรงตนในฐานะของความเป็นกัลยาณมิตรนั้นเป็นสิ่งสำคัญมาก บางคนมีพร้าสอนคนอื่น แต่ลืมหันกลับมาพิจารณาดูตัวเองว่ามีคุณสมบัติพอที่จะแนะนำคนอื่นเพียงใด ดังนั้นคุณสมบัติของกัลยาณมิตร 7 ประการนี้ เป็นสิ่งที่เรา

ควรศึกษาเอาไว้ หากมีใครมาคบหาสมาคมก็จะคบหาด้วยน้ำใสใจจริง และตัวเราเองก็จะได้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรโดยไม่เก้อเขิน

คุณสมบัติทั้ง 7 ประการนี้ หากมีอยู่ในบุคคลใด ย่อมทำให้ผู้นั้นเป็นผู้ทรงคุณประโยชน์อันใหญ่แก่ชาวโลก เป็นคนศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ทำให้คนทั้งโลกรู้สึกเอ็นใจ แม้อยู่ท่ามกลางแสงแดดอันแผดกล้า ทำให้เห็นความสว่างได้ทั้งที่หลับตา

1.4.2 คุณสมบัติของกัลยาณมิตรตามแบบอย่างพระพุทธองค์

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ชื่อว่าเป็นยอดกัลยาณมิตรของโลก เพราะทรงแนะนำชาวโลกให้พ้นจากทุกข์พบสุขอันเป็นอมตะ ซึ่งจะหาศาสนาหรือเจ้าลัทธิใดๆ ในโลกนี้มาเทียบไม่ได้เลย พระพุทธองค์ทรงสอนได้ทั้งมนุษย์ และเทวดาที่เรียกว่า **สตถาเทวมनुสฺสานํ** (วิ.มหา. (บาลี) 1/1/1 สยามรัฐ.) ทรงเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระองค์ทรงสามารถสอนให้คนเกิดความรู้ถึงขั้นวิชาญาณ และสัมโพธิญาณ ได้ด้วยการพูดธรรมดา สามารถให้ผู้ฟังรู้ถึงขั้นอริยสัจ และเกิดการเปลี่ยนแปลงถึงขั้นจากปุถุชนเป็นอริยบุคคลได้ ซึ่งในสมัยปัจจุบันหาไม่ได้แบบนี้อีกแล้ว คุณสมบัติของกัลยาณมิตรตามแบบอย่างพระพุทธองค์ 7 ประการประกอบด้วย

1. มีความกรุณาเป็นพื้นฐาน

ทรงสงสารสรรพสัตว์เพราะเห็นว่าตกอยู่ในความมืด คือ อวิชชา ยังไม่รู้เส้นทางสว่างแก่ชีวิต ไม่รู้เส้นทางไปสู่สวรรค์และนิพพาน การสอนไม่ได้มุ่งเรื่องลาภสักการะหรือชื่อเสียง เหมือนครูในโลกยุคปัจจุบัน แต่สอนเพื่อมุ่งช่วยศิษย์ให้พ้นจากความทุกข์ ไม่หวังผลสิ่งใดตอบแทน ไม่ต้องการความร่ำรวย เพราะพระองค์ทรงข้ามพ้นความจน และความรวยมาได้แล้ว ครูที่หวังผลประโยชน์ตอบแทนจากศิษย์หรือหวังความร่ำรวยจากศิษย์ จะเป็นครูที่ดีไม่ได้ เช่นเดียวกันผู้ที่ทำหน้าที่กัลยาณมิตรเพื่อหวังลาภ ยศ สรรเสริญ ยังไม่ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตรอย่างแท้จริง

2. ไม่ถือตัว ไม่หยิ่งยโส

ถ้าเพื่อความรู้ของศิษย์แล้วจะเสด็จไปที่ไหน และไกลเพียงใด ก็ไม่เคยปฏิเสธ จะประทับนั่งที่ไหนก็ได้ พบกับใครสนทนากับใครก็ได้ เพื่อจะช่วยโจรร้าย พระพุทธองค์ต้องเสด็จเข้าไปเผชิญหน้ากับโจรร้ายที่ฆ่าคนมานับร้อย ดังเช่นครั้งที่เสด็จไปโปรดองคฺุลิมาล ซึ่งกำลังจะฆ่ามารดาตนเองเพราะความหลงผิด บางครั้งเมื่อถึงคราวจำเป็นก็ทรงลงมือล้างเลือดล้างหนอง อุจจาระปัสสาวะของภิกษุที่กำลังอาพาธ เช่น เสด็จไปโปรดพระปุติคัตตติสสเถระ (พระติสสเถระผู้มีกายเน่า) เรื่องเกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล คือ มีกุลบุตรท่านหนึ่งออกบวชอุทิศชีวิตในพระพุทธศาสนา ได้ฉายาว่าพระติสสเถระ มีอยู่วันหนึ่ง โรคภัยเกิดขึ้นในสรีระของท่าน ตุ่มเล็กๆ เท่าเมล็ดผักกาดผุดขึ้นมาที่ผิวหนัง เนื่องจากกรรมเก่าของท่าน ตามมาทัน ต่อมาตุ่มนั้นโตขึ้นเรื่อยๆ ขนาดประมาณเท่าเมล็ดถั่วเขียว แล้วก็โตเท่าเมล็ดถั่วดำ ใหญ่โตขึ้นเท่าเมล็ดกระเบา เท่าผลมะขามป้อม สุดท้ายก็โตเท่ากับผลมะตูม จากนั้นก็แตกออก มีเลือดและหนองไหลเยิ้มไปทั่วร่างกาย ร่างกายของท่านเป็นแผลเหวอะหวะไปทั่ว ท่านต้องทนทุกข์ทรมานมาก นอกจากนี้ร่างกายของท่านยังส่งกลิ่นเหม็นรุนแรง จนเพื่อนสหธรรมิกไม่กล้าเข้าใกล้ เท่านั้นยังไม่พอกระดูกของท่านแตกหัก ท่านขยับเขยื้อนตัวไม่ได้ นอนจมกองน้ำเลือดน้ำหนองอยู่ในกุฏิตามลำพัง ผ้านุ่งและผ้าห่มเประอะเปื้อนไปหมด นอนรอคอยวันตายอย่างน่าสงสาร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเห็นท่านถูกพวกสัตถุวิหาริก¹ ทอดทิ้งไม่มีที่พึ่ง ในยามยาก ด้วยพระมหากรุณาอันไม่มีประมาณ พระพุทธองค์จึงเสด็จออกจากพระคันธกุฎีไปที่โรงไฟ ทรงต้มน้ำร้อนด้วยพระองค์เอง พวกภิกษุทราบว่าเป็นพระบรมศาสดาเสด็จมา จึงกราบทูลขานอาสาจะช่วยกันทำ แล้วช่วยกันยกเตียงที่พระติสสเถระนอนนำไปสู่โรงไฟ พระบรมศาสดาทรงให้พวกภิกษุเปลื้องผ้า เอาผ้าห่มของพระติสสเถระออก เอาไปขยำกับน้ำร้อนแล้วนำไปผึ่งแดด ส่วนพระองค์เองทรงนำให้พระติสสเถระ เมื่อผ้าห่มแห้งทรงช่วยท่านให้นุ่งผ้าห่ม ทรงให้นำผ้านุ่งที่ท่านนุ่งไปซักแล้วผึ่งแดด เมื่อผ้านุ่งนั้นแห้ง พระองค์ก็ทรงให้นุ่งผ้าผืนนั้น

¹ สัตถุวิหาริก หมายถึง คำเรียกผู้ได้รับการอุปสมบทแล้ว ถ้าอุปสมบทต่อพระอุปัชฌาย์องค์ใดก็เป็นสัตถุวิหาริกของพระอุปัชฌาย์องค์นั้น

พระบรมศาสดาประทับยืนที่เหนือศีรษะของท่าน ตรัสให้เห็นทุกข์เห็นโทษของสังขารร่างกายนี้ว่า กายของเธอนี้ไม่นานจะปราศจากวิญญูณแล้ว หาอุปการะมิได้ อีกไม่นานต้องนอนบนแผ่นดิน เหมือนท่อนไม้ที่ไม่มีประโยชน์ พระติสสเถระนอนฟังพระธรรมเทศนาข่มความเจ็บปวดของร่างกาย ค่อยๆ ปลอบใจตามกระแสเสียงของพระพุทธองค์ จนมีใจหยุดนิ่งเป็นอารมณ์เดียวในที่สุดได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ (ขุ.ธ.อ. (แปล) 40/319-322 มมร.)

3. มีความอดทน

ใจเย็นแม้จะถูกกรูกรานด้วยคำหยาบคายก็ตาม ดังเรื่องราวของนักบวชเปลือยชื่อโกรักขัตติยะ คราวหนึ่งพระพุทธองค์เสด็จไปบิณฑบาตในนิคมของชาวอูลูมีพระภิกษุโอรสเจ้าลิจฉวี ชื่อสุนักขัตตะ เป็นผู้ติดตาม พอเสด็จไปถึงที่แห่งหนึ่งได้พบอเจลกะตนหนึ่ง ชื่อโกรักขัตติยะ ซึ่งประพฤตินอนอย่างสุขุข เดินด้วยข้อศอกและเข่า กินอาหารที่กองบนพื้นด้วยปาก เมื่อสุนักขัตตะเห็นเข้า ก็คิดในใจว่าเขาเป็นพระอรหันต์ที่ตึ๋งหนืดหนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบความคิดของเขา จึงตรัสปรามว่า ก่อนโมฆบุรุษ คนอย่างเธอยังจะปฏิญาณตนว่าเป็นศากยบุตรอยู่อีกหรือ พระสุนักขัตตะจึงทูลถามว่า เหตุไฉนพระพุทธองค์จึงตรัสอย่างนั้น พระพุทธองค์ก็ตรัสตอบว่า เพราะเธอเชื่อว่าอเจลกะ ผู้ประพฤติเหมือนสุขุขเป็นพระอรหันต์ที่ดี เมื่อได้ยินเช่นนั้น สุนักขัตตะ ได้กล่าวย้อนว่า พระผู้มีพระภาคเจ้ายังหวังความเป็นพระอรหันต์ไว้ อีกหรือ ซึ่งค่อนข้างจะเป็นการย้อนที่เจ็บแสบ แต่พระพุทธองค์ก็ทรงโต้ตอบต่อไปอย่างปกติ (ที.ปา. (ไทย) 11/7-10/7-10 มจร.)

อีกคราวหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในที่อยู่ของอัคคิกถาวาชาพราหมณ์ ผู้เคร่งในศาสนาพราหมณ์ กำลังทำการบูชาไฟ เมื่อเห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมา เขาได้ส่งเสียงร้องบอกว่า หยุดอยู่นั้นแหละ คนหัวโล้น หยุดอยู่นั้นแหละสมณะหยุดอยู่นั้นแหละคนถ้อย ซึ่งเป็นคำเรียกด้วยความดูถูกเหยียดหยาม แต่พระพุทธองค์ก็ได้ตรัสถามไปอย่างปกติว่า พราหมณ์ท่านรู้จักคนถ้อยหรือ ธรรมที่ทำให้คนเป็นคนถ้อยเป็นอย่างไรหรือ เมื่อเขาบอกว่าไม่รู้ พระองค์ก็ทรงแสดงธรรมแก่เขาจนปฏิญาณตนเป็นอุบาสกในที่สุด (ขุ.สุ. (ไทย) 25/116-142/528-533 มจร.)

4. มีความยุติธรรม ไม่เห็นแก่หน้า

ในอัมพปาลีวัตถุว่าด้วยหญิงงามเมือง ชื่อ อัมพปาลี คราวหนึ่งพระพุทธเจ้าทรงรับนิมนต์ เพื่อจะไปฉันที่บ้านของหญิงโสเภณี ชื่ออัมพปาลี ไว้แล้ว หลังจากนั้นไม่นาน พวกเจ้าลิจฉวี ผู้มีศักดิ์ใหญ่กว่า ก็มาทูลนิมนต์บ้าง แต่พระพุทธองค์หาได้ทรงรับไม่ ตรัสบอกเจ้าลิจฉวีเหล่านั้นว่า พระองค์ได้รับนิมนต์นางอัมพปาลีไว้เสียแล้ว ครุที่ขาดความยุติธรรมในใจ โปรดศิษย์บางคนเข้าข้างศิษย์บางคน ไม่อาจเป็นครูที่ดีได้ กัลยาณมิตรที่ดีต้องไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ควรมีใจประกอบด้วยกรุณาต่อทุกคนไม่เลือกเชื้อชาติหรือชนชั้นวรรณะ (วิ.ม. (ไทย) 5/288-289/104-108 มจร.)

5. มีความรอบคอบ

ทรงพิจารณาอย่างถี่ถ้วนไม่ตัดสินใจอย่างหุนหันพลันแล่น ความรอบคอบของพระพุทธองค์ทรงแสดงออกมาในพระดำรัสดังนี้ “ดูก่อนจุนทะ แม้หากว่าสิ่งที่เป็นอดีต ไม่เป็นของจริง ไม่เป็นของแท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ตถาคตไม่พยากรณ์สิ่งนั้น แม้หากว่าสิ่งที่เป็นอดีตเป็นของจริง เป็นของแท้แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ตถาคตก็ไม่พยากรณ์แม้สิ่งนั้น แม้หากว่าสิ่งที่เป็นของจริง เป็นของแท้ ประกอบด้วยประโยชน์ ตถาคตย่อมรู้กาล เพื่อจะพูดสิ่งนั้น” (สิ่งที่เป็นอย่างอนาคต และปัจจุบัน ก็เช่นเดียวกัน)

จากพระพุทธพจน์นี้ เราจะเห็นได้ทันทีว่าแม้แต่สิ่งที่เป็นความจริงพูดไปแล้ว มีประโยชน์ พระพุทธองค์ก็ยังทรงดูกาลเทศะที่ฟังจะตรัสออกมา นับว่าทรงมีความรอบคอบอย่างยิ่ง (ขุ.จ. (ไทย) 30/83/291-292 มจร.)

อีกคราวหนึ่ง กล่าวไว้ในสัทตชฎิลสูตร ว่าด้วยชฎิล 7 คน ขณะที่พระพุทธองค์ทรงต้อนรับพระเจ้าปเสนทิแห่งรัฐโกศลที่บุพพาราม ได้มีชฎิล 7 คน นิครนถ์ 7 คน อเจลกะ 7 คน เอกสาฎก 7 คน และปริพาชก 7 คน มีชนรักแค้นและเลียบยาว ทาบบริหารพระรุ่งพระรังเดินผ่านไป เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลทอดพระเนตรเห็นได้คุกเข่าประคองอัญชลีไปทางคนเหล่านั้น เป็นการถวายความเคารพ แล้วกราบทูลพระพุทธเจ้าว่าคนเหล่านั้นเป็นพระอรหันต์จำพวกหนึ่งในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลายในโลก

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร พระองค์เป็นคฤหัสถ์บริโศกคาม ครอบครองเรือน บรรทมเปียดพระโอรสและพระชายา ทาจฺรณจันท์² อันนำมา จากแคว้นกาสิ ทรงมาลาของหอม และเครื่องลูบไล้ ยินดีเงินทอง ยากที่จะรู้เรื่องนี้ ว่าคนพวกนี้เป็นพระอรหันต์ หรือว่าคนพวกนี้บรรลอรหัตตมรรค” ความเป็น ผู้สะอาดจะพึงรู้ได้ด้วยการเจรจา กำลังใจจะพึงรู้ได้ในคราวมีอันตราย ปัญญาพึงรู้ ได้ด้วยการสนทนา มหาบพิตร ศีลพึงรู้ได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน ศีลนั้นจะพึงรู้ได้ด้วย กาลนาน ไม่ใช่ด้วยกาลเล็กน้อย ผู้ใส่ใจจึงรู้ได้ ผู้ไม่ใส่ใจรู้ไม่ได้ ผู้มีปัญหาจึงจะรู้ได้ ผู้ไม่มีปัญญารู้ไม่ได้ (ส.ส. (ไทย) 15/122/141-143 มจร.)

เมื่อได้ฟังพุทธพจน์จนเกิดความซาบซึ้งแล้ว พระเจ้าปเสนทิจิงทรงรับสารภาพ ออกมาว่านักบวชเหล่านั้นเป็นราชบุรุษ ปลอมตัวไปสอดแนมราชการในชนบท เป็นคนของพระเจ้าปเสนทินั่นเอง

6. มีความประพฤติน่าเคารพบูชา

ครูไม่ใช่ผู้ให้ความรู้แก่ศิษย์อย่างเดียว แต่เป็นแบบอย่างทางความประพฤติแก่ ศิษย์ด้วย ฉะนั้นครูจะต้องเป็นทั้งผู้แนะและผู้นำ จะต้องปฏิบัติในสิ่งที่ตนสอน พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับพระองค์ ในโลกสูตรว่าด้วยโลก ภิกษุทั้งหลาย เพราะ ตถาคตกล่าวอย่างใด (ยถาวาทิ) ก็ทำอย่างนั้น (ตถากาโร) ทำอย่างใด (ยถากาโร) ก็กล่าวอย่างนั้น (ตถาวาทิ) ฉะนั้น ชาวโลกจึงเรียกว่า “ตถาคต” (ขุ.อิติ. (ไทย) 25/112/495-497 มจร.)

7. รู้จักภูมิสติปัญญาของนักเรียน

ครูที่ดีต้องรู้จักระดับสติปัญญาของนักเรียนว่าสูงต่ำแค่ไหน แล้วปรับปรุง วิธีการสอนให้เหมาะสมกับแต่ละคนหรือแต่ละประเภท พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นบรมครูมีหลักการสอน ดังนี้

7.1) ทรงสอนตามจริตอัธยาศัย

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งคนตามอุปนิสัยใจคอ หรือตาม พื้นเพของจิตออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ ราคจริต โทสจริต โมหจริต วิตกจริต สัทธา จริต และพุทธิจริต ตามปกติมนุษย์จะมีจริตทั้ง 6 คละเคล้ากัน เพราะปุถุชนทุกคน

² จฺรณจันท์ หมายถึง แก่นไม้จันท์ที่บิดเป็นผงละเอียด คนโบราณนิยมนำมาประพินผิว

ยังละราคะ โทสะ และโมหะไม่ได้ จึงยอมมีกิเลสเหล่านี้ปนอยู่ด้วย เพียงแต่ว่า มีความประพฤติหนักไปทางใดมาก ก็เป็นคนมีจริตอย่างนั้น เช่น หนักไปทางราคะ ก็เป็นคนราคะจริต หนักไปทางโทสะก็เป็นคนโทสะจริต หนักไปทางโมหะก็เป็นคนโมหะจริต เป็นต้น

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้จำแนกคนออกเป็น 6 ประเภท ตามคุณภาพทางจิตใจ ที่เรียกว่า จริต คือ

1. ราคะจริต มีความโน้มเอียงในทางรักใคร่
2. โทสะจริต มีความโน้มเอียงในทางโกรธเคือง
3. โมหะจริต มีความโน้มเอียงในทางลุ่มหลง
4. สัทธาจริต มีความโน้มเอียงในทางฟังसान
5. พุทธิจริต มีความโน้มเอียงในทางเชื่อง่าย
6. วิตกจริต มีความโน้มเอียงในทางใคร่ครวญไตร่ตรอง

(สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), 2562: 166-167)

7.2) ทรงพิจารณาเวไนยสัตว์เปรียบด้วยดอกบัว

พระพุทธองค์ทรงพิจารณาถึงภูมิปัญญา และภูมิหลังของผู้ฟัง แล้วก็ทรงปรับปรุงเนื้อหาของเรื่องที่จะสอน และวิธีสอนให้เหมาะสมกับคนฟัง

“เมื่อทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ได้เห็นสัตว์ทั้งหลาย ผู้มีฐลีในตาน้อย มีฐลีในตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลก และโทษว่าน่ากลัวก็มี บางพวกมักไม่เห็นปรโลก และโทษว่าน่ากลัวก็มี”

(วิ.ม. (ไทย) 4/9/14-15 มจร.)

ก่อนทรงแสดงธรรมพระพุทธองค์ทรงทราบอนาคตของผู้ฟัง ด้วยการพิจารณาอย่างรอบคอบว่าใครจะได้บรรลุมรรคผลขั้นไหน ในการสั่งสอนคนพระพุทธองค์มีได้ทรงสอนคนทุกประเภทเท่าเทียมกัน แต่ทรงสอนตามฐานะความสัมพันธ์กับพระองค์ คราวหนึ่ง นายบ้านอสิพันธกบุตร ได้เข้าไปทูลถามพระองค์ว่าพระพุทธองค์ทรงมีพระทัยเกื้อกูลแก่สัตว์ถ้วนหน้า ไฉนพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงแสดงธรรมโดยเคารพแก่คนบางพวก ไม่ทรงแสดงธรรมโดยเคารพแก่คนบางพวก

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ถ้าเจ้าของนามีนายอยู่ 3 ประเภท คือ นาคี นานานกลาง และนาเลว เขาย่อมจะหว่านข้าวในนาดีก่อน

พระพุทธองค์ทรงสอนธรรมแก่ภิกษุ และภิกษุณีของพระองค์ก่อน ต่อจากนั้นจึงจะสอนพวกอัญญาเดียรถีย์ สมณพราหมณ์ และปริพาชกเหล่านั้น

ในการพิจารณาคุณภาพพื้นฐานทางจิตใจของผู้ฟังนั้น บางทีพระองค์ก็ทรงใช้ญาณพิเศษเครื่องกำหนดรู้ใจของผู้อื่นเข้าช่วยด้วย ดังเรื่องต่อไปนี้

“... ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกำหนดใจของบริษัททุกหมู่เหล่าด้วยพระทัยแล้ว ได้ทรงพิจารณาว่าในบริษัทนี้ใครหนอแลควรจะรู้แจ้งธรรม พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ทรงเห็นสุปปพุทธภุชฌินั่งอยู่ในบริษัทนั้น ครั้นแล้ว ได้ทรงพระดำริว่าในบริษัทนี้ บุรุษนี้แลควรจะรู้แจ้งธรรม...”

(ขุ.ธ.อ. (แปล) 44/112/453 มมร.)

พระพุทธเจ้าทรงเป็นกัลยาณมิตรโดยยึดหลักของประโยชน์ โดยแบ่งบุคคลออกเป็น 4 ประเภท ตามระดับสติปัญญาเพื่อให้เห็นความแตกต่างของแต่ละบุคคลที่จะทำให้ง่ายต่อการทำหน้าที่กัลยาณมิตร และจะทำให้แต่ละบุคคลได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึง ดังนี้

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบประเภทบุคคลตามระดับสติปัญญา

ที่	ประเภท	เปรียบเหมือน	ระดับสติปัญญา
1	อุกมฏิตัญญู	บัวพ้นน้ำแล้ว	มีสติปัญญาดีมาก
2	วิปจิตัญญู	บัวปริ่มน้ำ	มีสติปัญญาดี
3	เนยยะ	บัวอยู่ที่ใต้น้ำ	มีสติปัญญาน้อย
4	ปทปรมะ	บัวที่ยังติดดิน	ไร้สติปัญญา มีความเห็นผิด ต้องมีความเพียรก็จะเข้าใจในวันข้างหน้า

(อง.จตุกก. (ไทย) 21/133/202 มจร.)

ปทปรมะ มี 2 ประเภท คือ

1) ประเภทสอนไม่ได้เลย คือ คนประเภทปัญญาอ่อนไม่มีทางจะเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

2) ประเภทมีความเห็นผิดอย่างรุนแรง และยึดถือในความเห็นของตนอย่างเหนียวแน่น ประเภทนี้พอสอนได้ แต่ต้องใช้วิธีพิเศษ คือ ใช้วิธีการสอน 3 แบบ (ปาฏิหาริย์ 3) (ดูรายละเอียดในบทที่ 5)

1.5 ความสำคัญของกัลยาณมิตร

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสสรรเสริญความยิ่งใหญ่ของกัลยาณมิตร เป็นเสมือนแสงเงินแสงทองส่องทางพระนิพพานให้แก่ผู้สร้างบารมีทั้งหลาย

“เมื่อดวงอาทิตย์กำลังอุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุญนิมิต ฉันทใด ความเป็นกัลยาณมิตรตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) ก็เป็นตัวนำ เป็นบุญนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 ฉันทันั้น”

(ส.ม. (ไทย) 19/49/43 มจร.)

ด้วยเหตุนี้ทุกยุคทุกสมัยท่านผู้ไม่ประมาทในชีวิต หากทราบว่าผู้ใดมีสติปัญญา ทรงความรู้ความสามารถ อาจเป็นกัลยาณมิตรให้กับตนได้ก็จะเร่งชวนชวน ดั้นด้น ค้นหาไปขอความเมตตากรุณาจากยอดกัลยาณมิตรท่านนั้น แล้วยอมมอบกายถวายตัวเป็นศิษย์ให้ท่านอบรมบ่มนิสัย และปลูกฝังความเห็นถูกในเรื่องโลกและชีวิต ให้ตรงต่อหนทางพระนิพพาน

เพราะการจะประดับประคองนาวาชีวิต ให้อยู่ในเส้นทางของการสร้างบารมี ให้ก้าวหน้าไปตลอดรอดฝั่งไม่หลงทิศหลงทาง หรืออับปางเสียกลางคันนั้น จะต้องอาศัยท่านผู้มีความรู้ ความสามารถ มีความเข้าใจที่ถูกต้องในแนวทางการประพฤติปฏิบัติคอยชี้แนะหนทางให้ (พระເຜີ້ຈ ທຕຕຊີໄວ, 2533: 5)

1.5.1 ความจำเป็นของการมีกัลยาณมิตร

การได้คบกัลยาณมิตร เปรียบเหมือนบุพนิมิตแห่งการเกิดขึ้นของคุณธรรม ภายใน เป็นหนทางนำไปสู่การได้ประสบความสำเร็จอันสูงสุดในชีวิตทั้งทางโลก และทางธรรม คือ ทางโลกก็ประสบความสำเร็จในการครองเรือน ทางธรรมก็จะนำไปสู่การได้บรรลุมรรคผลนิพพาน

ความมีกัลยาณมิตรนั้นเป็นทั้งหมดของการดำเนินชีวิตอันประเสริฐ พระผู้มีพระภาคเจ้าในอดีตชาติที่ท่านเกิดเป็นมาณพ ชื่อ โชติपालะ ท่านก็เคยมีความเห็นผิดในพระรัตนตรัย แต่เพราะได้เพื่อน คือ ฆฎิการะเป็นกัลยาณมิตรชักชวนให้มาพบ พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้รับรสแห่งอมตธรรม กลับมีความเห็นที่ถูกต้อง ชีวิตของท่านจึงเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นชีวิตที่ทุ่มเทสร้างบารมีอย่างจริงจัง จนกระทั่งในที่สุด ภพชาติสุดท้ายก็ได้ตรัสรู้ธรรมเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังเรื่องต่อไปนี้

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าครั้งสมัยที่ยังอยู่ในระหว่างการสร้างบารมี พระองค์ได้เกิดเป็นพราหมณ์ชื่อ “โชติपालะ” ท่านมีเพื่อนเป็นช่างปั้นหม้อชื่อว่า “ฆฎิการะ” แม้จะเกิดมาในฐานะทางสังคมที่แตกต่างกัน แต่ทั้งสองก็เป็นเพื่อนรักกันมาตั้งแต่เด็ก เมื่อเติบโตขึ้นฆฎิการะได้ไปฟังธรรมจากพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า เกิดความเลื่อมใสจึงได้อุทิศตนเป็นอุบาสกยึดเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง เมื่อตัวเองได้พบเส้นทางสว่างพบบุคคลผู้ประเสริฐอย่างพระบรมศาสดา ก็อยากจะชวนโชติपालะ เพื่อนรักให้มาฟังธรรมจากพระพุทธองค์

ฆฎิการะพยายามเกลี้ยกล่อมชักชวนให้เพื่อนไปเฝ้าพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ครั้งแล้วครั้งเล่าแต่ก็ไม่ยอมไปจึงบอกกับโชติपालะว่า “เพื่อนเอ๋ย การได้พบกับพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าถือว่าเป็นมงคลอย่างยิ่ง เราไปฟังธรรมจากพระองค์กันเถอะ”

เนื่องจากว่าโชติपालะเกิดในตระกูลพราหมณ์ ไม่ได้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงตอบว่า “อย่าเลยเพื่อนฆฎิการะ การไปเฝ้าพระสมณะโกลัน จะมีประโยชน์อะไร ท่านไปคนเดียวเถอะ” ถึงแม้ว่าฆฎิการะจะชวนหลายครั้ง และชี้ให้เห็นว่าการเห็นพระพุทธเจ้านั้นเป็นสิ่งประเสริฐ การฟังธรรมจากพระพุทธองค์เป็นมงคล แต่ดูเหมือนว่าการชักชวนนั้นไม่ได้ผลเลย

วันหนึ่งจึงหากุศโลบายชวนเพื่อนไปอาบน้ำที่แม่น้ำใกล้กับที่ประทับของ พระบรมศาสดา หลังจากอาบน้ำเสร็จแล้ว ฆฎิการะจึงชวนอีกครั้งว่าวิหารที่ประทับ ของพระพุทธเจ้าอยู่ใกล้ๆ บริเวณนี้เอง เราไปเดินเล่นในวิหารกันเถอะ โชติปาละ ก็ไม่ยอมไป จะขอกลับบ้านอย่างเดียว แม้จะถูกชักชวนอย่างไรก็ไม่คล้อยตาม

จนสุดท้ายฆฎิการะเมื่อเห็นว่าชวนอย่างไรก็ไม่ไปแล้ว ด้วยความจริงใจ ต่อเพื่อน จึงอุททมนวมของโชติปาละ เพื่อที่จะให้ไปเฝ้าพระพุทธองค์ให้ได้ โชติปาละเป็นผู้สั่งสมบุญมาดี เมื่อโดนเพื่อนดึงมวมจึงคิดว่า “น่าอัศจรรย์ จริงหนอ ฆฎิการะผู้เป็นเพียงช่างปั้นหม้อ ผู้มีชาติต่ำ กล้ามาดึงมวมเราผู้เป็น เฝ้าพันธู์ของพระพรหม ตามปกติเพื่อนของเราไม่เคยทำอย่างนี้ มีความปรารถนาดี ต่อเรามาตลอด ไม่เคยชักชวนไปในทางที่ผิดเลย การไปพบพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คงจะเป็นการดีเป็นแน่”

เมื่อคิดได้แบบนี้แล้วแทนที่จะโกรธมีทิฏฐิมานะ กลับตกลงใจจะไปเฝ้า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยกัน เมื่อได้สนทนาธรรมและฟังธรรมจากพระกัสสป- สัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว โชติปาละเกิดความเลื่อมใสเป็นอย่างยิ่ง จึงชวนฆฎิการะ ออกบวช แต่เนื่องจากฆฎิการะต้องเลี้ยงดูบิดามารดาผู้ตาบอด จึงไม่อาจที่จะ บวชได้ โชติปาละจึงตัดสินใจออกบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา และได้ตั้งใจ ประพฤติธรรมจนตลอดอายุขัย

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระอานนทว่า “เธออย่าคิดว่าฆฎิการะ ช่างปั้นหม้อ เป็นเรตถาคต โชติปาลพราหมณ์ต่างหากที่เป็นเรตถาคตในชาตินั้น”

พระองค์ได้กัลยาณมิตร คือ เพื่อนที่ประเสริฐอย่างฆฎิการะ ทำให้เปลี่ยนจาก ผู้มีความเห็นผิดมาเป็นผู้มีความเห็นถูกต้อง ได้มีโอกาสสร้างบารมีเพื่อการตรัสรู้ พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ แม้พระองค์เองจะได้รับการพยากรณ์ จากพระพุทธเจ้านับพระองค์ไม่ถ้วน ได้ชื่อว่าเป็นนียตโพธิสัตว์ คือ เป็นบุคคล ผู้เที่ยงแท้ต่อการบรรลุธรรมเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว แต่ก็ยังมีความ จำเป็นต้องอาศัยกัลยาณมิตรคอยประคับประคอง เพื่อไปให้ถึงจุดหมายปลายทาง อันสูงสุดของชีวิต เพราะกัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ นั่นคือ การที่ คนเราจะทำความดีให้ได้ตลอด หรือดำรงตนอยู่ในเพศพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ได้นั้น ต้องอาศัยกัลยาณมิตรคอยชี้แนะ (ม.ม. (ไทย) 13/282-286/337- 342 มจร.)

พระพุทธองค์ตรัสในอุปัฏฐกสูตรว่า

“ดูกรอานนท์ ข้าว่าความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้นทีเดียว ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอุริยมรรคมีองค์ 8 ทำอุริยมรรคมีองค์ 8 ให้มาก”

(ส.ม. (ไทย) 19/2/2-4 มจร.)

1.5.2 คุณค่าของกัลยาณมิตร

ความเป็นกัลยาณมิตรนั้น เป็นหัวใจของการสร้างความดีที่บังพวนให้ยืนยาวมั่นคง เพราะการสร้างความดีนั้นต้องอาศัยกำลังใจที่มั่นคงเด็ดเดี่ยว ท่ามกลางอุปสรรคนานัปการ แม้กระทั่งพระบรมโพธิสัตว์ทั้งหลาย ก่อนจะได้บรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต้องอาศัยความเป็นกัลยาณมิตรจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอดีต เพื่อเป็นต้นบุญต้นแบบการสร้างบารมี ดังนั้นคุณค่าของความเป็นกัลยาณมิตรจึงมากมายนัก ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ประการ ได้แก่

1. กัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์

ในสาริปุตตสูตร พระสาริปุตระได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดีมีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ ทั้งหมดทีเดียว”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ถูกละ ถูกละ สาริปุตระ ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด สาริปุตระ ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอุริยมรรคมีองค์ 8 ทำอุริยมรรคประกอบด้วยองค์ 8 ให้มาก

ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร เจริญอุริยมรรคมีองค์ 8 ทำอุริยมรรคมีองค์ 8 ให้มาก หมายความว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ 1) เจริญสัมมาทิฐิ อันอาศัยวิเวก ฯลฯ 2) เจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโอสถัคคะ

ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เจริญอุริยมรรคมีองค์ 8 ทำอุริยมรรคมีองค์ 8 ให้มาก อย่างนี้แล”

(ส.ม. (ไทย) 19/3/4-5 มจร.)

พระองค์จึงทรงสรุปว่า สารีบุตร ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดนั้น เพราะอาศัยเรา ผู้มีมิตรดี เหล่าสัตว์ผู้มีชาติเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกซ์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกซ์ โทมนัส และอุปายาส

2. กัลยาณมิตรเป็นนิमितแห่งอริยมรรค

ความเป็นกัลยาณมิตรมีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อการดำเนินชีวิตให้ถูกต้องทั้งทางโลกและทางธรรม นับตั้งแต่ความเป็นคนธรรมดาจนถึงความเป็นพระอรหันต์บุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บุคคลที่ปรารถนาจะเจริญสมาธิอันยอดเยี่ยมให้เกิดขึ้น ประการแรกต้องเข้าหาบุคคลผู้เป็นกัลยาณมิตร เพราะจะได้รับฟังคำแนะนำ และตักเตือนจากกัลยาณมิตรนั้น พร้อมทั้งสามารถรอดพ้นจากความยุ่งยากนานัปการ และปฏิบัติได้ถูกวิธี เมื่อประกอบความเพียรอย่างไม่ท้อถอย และฝึกฝนตนเองอย่างเคร่งครัด ย่อมสามารถบรรลุสมาธิอันยอดเยี่ยมได้ เปรียบเหมือนบุคคลผู้เดินทางไกลที่มีผู้นำทาง ย่อมไปถึงจุดหมายปลายทาง ได้อย่างรวดเร็ว เพราะไม่ต้องเสียเวลาที่เกิดจากการหลงทาง

ในทางพระพุทธศาสนานี้ อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเปลี่ยนจากบุคคลธรรมดา ให้กลายเป็นพระอรหันต์บุคคลในทุกระดับ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสถึงความสำคัญของกัลยาณมิตรในฐานะที่เป็นนิमितแห่งอริยมรรคไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิमित ฉันทใด กัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิमितเพื่อความเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 ฉันทนั้น”

(ส.ม. (ไทย) 19/49/43 มจร.)

ปฐมมรรคจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่จะเข้าถึงธรรมกาย เมื่อเอาใจหยุดต่อไปในกลางดวง ปฐมมรรค เราก็จะพบดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณ- ทัสสนะ ซ้อนกันเข้าไปเรื่อยๆ ตามลำดับ จนเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด กายทิพย์ กายรูปพรหม กายอรูปพรหม และกายธรรม ไปตามลำดับ กายธรรมในกายธรรม จนกระทั่งเข้าถึงกายธรรมอรหัตต์ เป็นพระอรหันต์มีอริยมรรคครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุด เป็นผู้หลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง กายธรรม หรือธรรมกาย เป็นยอด กัลยาณมิตรภายในเป็นที่พึ่งที่ระลึกที่แท้จริง เมื่อเราเข้าถึงแล้วพึ่งท่านได้ เวลา มีทุกข์ก็ช่วยให้เราพ้นทุกข์ เวลา มีความสุขก็เพิ่มเติมความสุขได้ จะรู้สึกอบอุ่นใจ ปลอดภัย ไม่ว่าจะ เป็นภัยในอบายภูมิ หรือภัยในสังสารวัฏ เราจะปลอดภัยจากภัย พิบัติทั้งหมด เข้าถึงธรรมกายแล้วปิดประตูอบายภูมิได้ ก่อนหลับตาลาโลก ถ้าเห็น ธรรมกายใสแจ่มสว่างไสวอยู่ภายในสุคติภูมิเป็นที่ไป อยาไปเกิดในภพภูมิไหน สวรรค์ชั้นไหนเลือกได้ตั้งใจปรารถนา

4. กัลยาณมิตรเป็นต้นทางแห่งการเจริญโพชฌงค์ 7

การเจริญโพชฌงค์ 7 เป็นหลักธรรมที่เป็นเหตุให้ตรัสรู้ธรรมตามพระสัมมา- สัมพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลาย ต้องอาศัยกัลยาณมิตรจึงจะสามารถปฏิบัติ ได้ครบบริบูรณ์ ในปฐมสุริยุปมสูตรพระพุทธองค์ทรงตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมา ก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันทิ กัลยาณมิตรตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่งโพชฌงค์ 7 ประการ ฉะนั้น ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร พึงหวังข้อนี้ได้ว่า ‘จักเจริญโพชฌงค์ 7 ทำโพชฌงค์ 7 ประการ ให้มาก’”

(ส.ม. (ไทย) 19/193/126-127 มจร.)

โพชฌงค์ คือ ธรรมะที่เป็นเหตุให้ตรัสรู้ ถ้าหากตั้งใจปฏิบัติตามหลักโพชฌงค์ 7 ประการ คือ สติ ธัมมวิจยะ (การสอดส่องเลือกเฟ้นธรรม) วิริยะ ปีติ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา อย่างถูกต้องสมบูรณ์ ก็จะเป็นเหตุให้ได้บรรลुวิชชา 3 วิชชา 8 อภิญญา 6 จะทำให้หลุดพ้นจากอาสวะกิเลส ทั้งที่เป็นแบบเจโตวิมุตติ คือ หลุดพ้น ด้วยอำนาจจิตที่แน่วแน่เป็นหนึ่ง หลุดร่อนจากกิเลสอาสวะที่นอนเนื่องอยู่ในใจจนหมดสิ้น และกัปัญญาวิมุตติ คือ หลุดพ้นด้วยอำนาจของปัญญาบริสุทธิ์ที่รู้แจ้งเห็นแจ้งแทงตลอดในธรรมทั้งหลายทั้งปวง หากเราปรารถนาเป็นผู้รู้แจ้งแทงตลอดใน

ธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อยากเป็นผู้เข้าถึงวิชาและวิมุติ ก็ต้องคบหา
กัลยาณมิตรผู้จะนำพาเราให้รู้จักโพชฌงค์ ทั้ง 7 ประการ พระพุทธองค์ได้ทรง
อุปมาเอาไว้ว่ากลอนเรือนยอดทั้งหมด ย่อมโน้มไปสู่ยอด โนมโน้มไปสู่ยอด โอนไปสู่ยอด
แม้ฉันใด ภิกษุผู้เจริญโพชฌงค์ 7 กระทำให้มากซึ่งโพชฌงค์ 7 ย่อมเป็นผู้โน้มไปสู่
นิพพาน โนมโน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน ฉะนั้นเหมือนกัน ชีวิตนี้ถ้าขาด
กัลยาณมิตรแล้วโอกาสที่จะได้เจริญธรรม 7 ประการนี้ ก็หาได้ยากยิ่ง

ผู้ที่ได้ฟังโพชฌงค์ และได้เจริญจนชำนาญเป็นวสี³ แล้ว หากเกิดโรคร้ายไข้เจ็บ
อะไรขึ้นมา ก็อธิษฐานจิตให้โรคนั้นมลายหายสูญไปได้ด้วยอำนาจพระปริตรได้
ในสมัยหนึ่ง พระโลกนาถเจ้าทรงเห็นในข่ายพระญาณว่าขณะนี้ พระมหากัสสปะกับ
พระโมคคัลลานะกำลังอาพาธ ได้รับทุกขเวทนาอย่างหนัก ไม่มียารักษา พระองค์จึง
เสด็จเข้าไปเยี่ยมถึงที่พักของพระเถระทั้งสองรูป ทรงไต่ถามอาการป่วย จากนั้นก็ได้
แสดงโพชฌงค์ทั้ง 7 ให้พระมหาเถระได้สดับ พระมหาเถระทั้งสองรูปปลื้มใจตาม
กระแสพระธรรมเทศนา เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงโพชฌงค์ทั้ง 7 จบลง ความทุกข์
ทรมานที่เกิดจากโรคร้ายก็หายไปเป็นอัศจรรย์เลยทีเดียว (ส.ม. (ไทย) 19/195-
197/128-131 มจร.)

แม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระประสงฆ์ พระองค์ทรงรักษาด้วยการให้
พระจุนทเถระสวดโพชฌงค์ปริตรให้ฟัง เมื่อสวดจบอาการประชวรของพระองค์
ก็หายไปเป็นอัศจรรย์เหมือนกัน นี่ก็คือ การใช้ธรรมโอสถรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วย
ในสมัยอดีตซึ่งเป็นวิธีการที่ได้ผลดีเยี่ยม เพราะฉะนั้นตั้งแต่โบราณมาชาวพุทธเราจึง
นิยมอาราธนานิมนต์พระสงฆ์ไปเจริญพระปริตรที่บ้าน เพื่อขจัดความชั่วร้ายวิบัติ
ต่างๆ ออกจากบ้านให้เหลือไว้แต่สิ่งที่เป็นสิริมงคล

5. กัลยาณมิตรเป็นผู้นำไปสู่ความสุญสิ้นแห่งทุกข์ทั้งปวง

การกำจัดอกุศลธรรมให้หมดสิ้นไปจากใจ และการบำเพ็ญกุศลธรรมให้เกิดขึ้น
พอกพูนในใจนั้น เป็นเป้าหมายหลักของพระพุทธศาสนา เพราะความทุกข์ทั้งปวงมี
บาปอกุศลเป็นต้นเหตุทั้งสิ้น ก็ต้องอาศัยความเป็นกัลยาณมิตร คอยประคับประคอง
จึงจะดำเนินไปสู่เป้าหมายได้

³ วสี คือ ผู้ชนะตนเอง, ผู้สำรวมอินทรีย์, ผู้ตัดกิเลสได้ตั้งใจ (ผู้ชำนาญ)

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงตรัสว่า “ภิกษุผู้เป็นเสขะยังไม่บรรลุนิพพานผล
ปรารถนาความเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม เราไม่เล็งเห็นองค์ประกอบภายนอก
อย่างอื่นแม้สักอย่างหนึ่งที่มีประโยชน์มากเหมือนความมีกัลยาณมิตรเลย ภิกษุผู้มี
กัลยาณมิตร ย่อมกำจัดอกุศลได้ และย่อมบำเพ็ญกุศลให้เกิดขึ้น”

ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร พึงหวังสิ่งเหล่านี้ได้ คือ

- 1) จักเป็นผู้มีศีล สำรวมระวังในปาติโมกข์ สมบูรณ์ด้วยอาจารย์ และโคจร ฯลฯ
- 2) จักเป็นผู้มีโอกาสดำเนินได้ฟัง ได้ร่วมสนทนา (อย่างสะดวกสบาย) ตามความ
ปรารถนาในเรื่องต่างๆ ที่ขัดเกลาอุปนิสัย ขำระจิตใจให้ปลอดโปร่ง คือ เรื่องความ
มักน้อย การบำเพ็ญเพียร ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และเรื่องวิมุตติญาณทัสสนะ
 ฯลฯ
- 3) จักเป็นผู้ตั้งหน้าทำความเพียร เพื่อกำจัดอกุศลธรรม และเพื่อบำเพ็ญกุศล
ธรรมให้เพียบพร้อม จักเป็นผู้แข็งขัน บากบั่น มั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม
- 4) จักเป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาที่เป็นอริยะ หยั่งรู้ถึงความเกิด
ความดับ ขำแรกกิเลส นำไปสู่ความสูญสิ้นแห่งทุกข์ (ช.อุ. (ไทย) 25/31/231-236
 มจร.)

1.5.3 ประโยชน์ของกัลยาณมิตรต่อโลก

การรู้จักคบคนเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง เพราะเมื่อเราคบกับใครเหมือนกับ
เราได้เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของกันและกัน ชีวิตดำเนินได้ถูกต้อง หรือผิดพลาด
จะมีผลต่อทั้งสองฝ่าย ใครก็ตามที่ได้คบหากับบัณฑิตผู้เป็นกัลยาณมิตร ชีวิตเหมือน
มีโชคอย่างมหาศาล เพราะโดยธรรมชาติของบัณฑิตจะเป็นผู้คิด พุด และจะทำแต่
กรรมดีเป็นบุญกุศล เมื่อเรามีโอกาสได้คบคนอย่างนี้แล้ว จะทำให้เราได้โอกาส
สั่งสมบุญบารมีเพิ่มพูนตามไปด้วย เท่ากับว่าได้แก้วสารพัดนึกที่ทรงคุณค่าสูงสุด
ของชีวิต

1. ยังกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

เพราะมีกัลยาณมิตรเป็นผู้คอยชี้แนะ กระตุ้น ชักจูง คุณธรรมความดีต่างๆ จะได้โอกาสพัฒนาให้เจริญงอกงาม ดังพุทธพจน์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิด หรือเป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เสื่อมไปเหมือนความมีกัลยาณมิตร (มิตรดี) นี้เมื่อมีกัลยาณมิตร กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เสื่อมไป”

(อง.เอกก. (ไทย) 20/71/13 มจร.)

มีตัวอย่างในมหานารทกัศสพชาดก เล่าว่าในสมัยหนึ่งมีพระเจ้าแผ่นดินพระนามว่า อังคติ ทรงเสวยราชสมบัติในกรุงมิถิลามหานคร ณ วิเทหรัฐ ทรงเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญในเรื่องการรบมาก เมื่อกรีธาทัพไปโจมตีข้าศึก หรือแสวงหาเมืองขึ้น ก็ทรงได้รับชัยชนะทุกครั้ง ในคืนวันเพ็ญพระจันทร์เต็มดวงคืนหนึ่ง พระเจ้าอังคติราชทอดพระเนตรเห็นดวงจันทร์แจ่มกระจ่าง ส่องสว่างกลางรัตติกาล เห็นแล้วทรงมีความสบายพระทัยจึงปรึกษากับอำมาตย์ที่ปรึกษาทั้ง 3 ท่านว่า คืนนี้พระจันทร์เต็มดวงส่องสว่างเราควรจะเสด็จไปที่ไหนดี

อลาตมหาอำมาตย์ได้ฟังดังนั้น กราบทูลว่าขอให้พระองค์จัดกองทัพไปรบกับข้าศึกตามหัวเมืองต่างๆ ที่ยังไม่ได้ขึ้นตรงต่อเมืองของเรา ต่อจากนั้น สุนามอำมาตย์ทูลขึ้นว่าในเมื่อพระองค์มีทรัพย์สมบัติมากมายแล้ว ควรแสวงหาความสุขจากสมบัติเหล่านั้นให้เต็มที่ สมกับความเหนื่อยยากที่ได้ออกไปรบทัพจับศึก และได้ชัยชนะกลับมา เมื่อพระราชาสดับถ้อยคำของอำมาตย์ทั้งสองท่านแล้วทรงนิ่ง ยังไม่ตัดสินใจ พระทัยอะไร ส่วนอำมาตย์อีกท่านหนึ่งชื่อวิชัยได้กราบทูลว่า ถ้าอย่างนั้นเราควรเข้าไปหานักปราชญ์ผู้ทรงความรู้ สนทนาธรรมกับท่านเพื่อประดับสติปัญญาเถอะพระเจ้าข้า

เมื่อพระเจ้าอังคติราชสดับเช่นนั้นทรงเห็นดีด้วย อลาตมหาอำมาตย์จึงแนะว่ามีนักปราชญ์ท่านหนึ่งซึ่งเขาลือกันว่าเป็นพหูสูตร พุดจาไพเราะ เป็นเจ้าคณะ พวกเราน่าจะไปกราบท่าน เมื่อสดับดังนั้นพระราชาทรงเห็นชอบ จึงรับสั่งให้จัดขบวนทัพเข้าไปหาอเจลกะ พอเสด็จไปถึงก็ได้สนทนากันในเรื่องของการทำบุญ ให้ท่านว่ามีผลเป็นอย่างไร บุญบาปมีจริงไหม อเจลกะบอกว่าการทำความดีมันไม่ตีหรอก

คนเราเมื่อทำความชั่ว หรือทำความดี พอทำไปถึงระยะหนึ่งแล้ว ประมาณ 84 กัป ทุกคนก็จะบริสุทธิ์หมด เพราะฉะนั้นผลของการทำความชั่วความดีไม่มี

พระราชาทรงสดับเช่นนั้นก็หลงเชื่อ เพราะทรงเข้าพระทัยว่าบุคคลผู้ไม่มี ยางอาย มีหนวดเครายาว ไม่ได้นุ่งห่มเสื้อผ้าอาภรณ์อะไรเลย คงจะเป็นผู้หมดกิเลส แล้ว จึงดำริว่า จริงสินะ สมัยก่อนเราเคยคิดว่าบุญบาปมีจริง โลกนี้โลกหน้ามีจริง เราคิดผิดไปแล้ว เราจะต้องเลิกทำความดีทุกอย่าง เมื่อเสด็จกลับถึงพระนครจึง รับสั่งให้ข้าราชการบริพารทั้งหมด จัดงานรื่นเริงภายในพระราชวัง หลังจากนั้น พระราชาก็ไม่ออกว่าราชการอีกเลย ทรงประพฤติดีศีลธรรมอยู่เป็นนิตย์

จนกระทั่งถึงวันพระขึ้น 15 ค่ำ พระราชธิดา พระนามว่า รุจจาราชธิดา ซึ่งเป็น ผู้ที่ฝึกไฟในธรรม เข้ามากราบทูลพระราชบิดาให้ทำทานแก่พวกยาจก แต่ก็ได้รับการ ปฏิเสธว่า ลูกเอ๋ย สมัยก่อนพ่อให้ทรัพย์ลูกครั้งละ 1 พันกหาปณะ ให้เจ้าไปทำบุญ นะ พ่อว่าพ่อคิดผิดแล้ว เพราะพ่อไปถามพระอรหันต์มาแล้ว ท่านบอกว่าการทำ ความดีไม่มีผลหรอก ทำความชั่วมันก็ไม่ผล เมื่อไปถึงระยะหนึ่งแล้วจะบริสุทธิ์เอง แล้วพระองค์ยกตัวอย่างของขอทานคนหนึ่งที่ได้ยืนยันถึงถ้อยคำของอเจลกะในครั้ง ที่ได้เข้าไปสนทนาถึงเรื่องบาปบุญคุณโทษในครั้งนั้น ซึ่งขอทานนั้นได้กล่าวว่า ข้าพระองค์ขอยืนยันว่าบาปบุญคุณโทษไม่มี เพราะข้าพระองค์สามารถจะระลึกชาติ ได้ 1 ชาติ

สมัยก่อนข้าพระองค์เป็นเศรษฐีในเมืองแห่งหนึ่ง ตั้งใจหมั่นทำบุญทำทาน มิเคยขาด แล้วทำไมชาตินี้ ข้าพระองค์ถึงกลายเป็นคนขอทาน ทำไมความดีที่ทำ เอาไว้ถึงไม่ส่งผล ต่อจากนั้น พระองค์ตรัสถึงถ้อยคำของอลาตมหาอำมาตย์ที่ได้เล่า เหตุการณ์ในอดีตของตนให้พระองค์ในครั้งที่เข้าไปสนทนากับอเจลกะเช่นกันว่า พระเจ้าข้า ข้าพระองค์ระลึกชาติได้ 1 ชาติ ขอยืนยันว่าในชาติที่แล้ว ข้าพระองค์ เป็นนายพรานฆ่าโค เอาเนื้อมาขายในตลาด ทำกรรมอยู่อย่างนี้ตลอดชีวิต แต่ทำไม ผลกรรมที่ข้าพระองค์ทำนั้น ไม่เห็นตามส่งผลเลย ชาตินี้ข้าพระองค์กลับได้เป็น อำมาตย์ เป็นเสนาบดีผู้ใหญ่แสดงว่าผลของการทำความชั่วไม่มี

ฝ่ายพระราชธิดาเองก็สามารถระลึกชาติในอดีตได้ถึง 7 ชาติ แล้วยังระลึกชาติ ในอนาคตได้อีกถึง 7 ชาติ ได้กราบทูลพระราชบิดาว่าสองคนนั้นระลึกชาติได้เพียงแค่ ชาติเดียวเท่านั้น ความเห็นยังไม่ถูกต้องสมบูรณ์ เพราะว่าการที่ขอทานเขาระลึก ชาติได้ว่า สมัยหนึ่งเป็นเศรษฐี และอดีตชาติของเศรษฐีคนนี้ ครั้งหนึ่งเคยทำวิบาก

กรรมชัฏลาภของพระอรหันต์รูปหนึ่ง ผลกรรมนั้นจึงส่งผลให้กลายเป็นขอทาน ส่วนท่านอำมาตย์ที่เคยเป็นคนฆ่าโค เพราะว่าในภพชาติก่อนหน้านั้น ได้เอาดอก อังกาบไปบูชาที่พระเจดีย์ ผลบุญนั้น จึงส่งผลให้เป็นมหาอำมาตย์

พระราชามาได้สดับเช่นนั้นก็ไม่ทรงเชื่อพระธิดา เพราะถือว่าคำพูดของ อเจลกะที่ตัวเองนับถือนี้เป็นจริงกว่า ฝ่ายราชธิดารู้ว่าพระบิดาทรงคบคนพาล ทำให้กลายเป็นมิจฉาทิฎฐิ จึงอธิษฐานจิตว่าถ้าหากว่าผู้มีฤทธิ์มีอำนาจมีอยู่จริง ก็ขอให้มาช่วยแก้ทิฎฐิของพระบิดาด้วยเถอะ

ในขณะนั้นพระพรหมเขื่อนนารถ ได้ทราบด้วยญาณของท่าน ด้วยหัวใจของ ความเป็นยอดกัลยาณมิตรจึงอันตรธานจากพรหมโลก มาปรากฏเฉพาะพระพักตร์ ของพระราชมา พระราชาเห็นแสงสว่างเกิดขึ้นก็ตกพระทัย ไม่สามารถจะดำรงอยู่บน ราชอาสน์ของพระองค์ได้ จึงเสด็จลงจากราชอาสน์ ประทับยืนอยู่ที่พื้น ตรัสถาม พระพรหมนารถว่าท่านเป็นใคร มาจากไหน

นารถพรหมจึงบอกว่า ท่านเป็นพรหมที่มาคราวนี้ก็จะมาเตือนพระราชมาว่า เรื่องการทำความดี ความชั่วนั้นมีจริง พระราชาตรัสว่าถ้ามีจริงอย่างนั้น ข้าพเจ้า ขออภัย 500 กหาปณะกับท่าน แล้วจะใช้คืนให้ท่าน 1,000 กหาปณะ ในชาติ หน้าก็แล้วกัน พระพรหมบอกว่าหากท่านอภัยไปแล้ว คงไม่มีโอกาสคืนให้ข้าพเจ้าได้ ทรอก เพราะว่าท่านมัวประพฤติดิฉิลดิฉัตรมอยู่อย่างนี้ เมื่อตกรกแล้วจะเอาเงิน ที่ไหนมาใช้คืนข้าพเจ้า จากนั้นพระพรหมก็ได้พรรณนาถึงความทุกข์ทรมานในนรก ให้พระราชมาได้สดับ

พระราชมาสดับแล้วสลดพระทัยเกิดความเกรงกลัว จึงขอร้องให้นารถพรหม บอกหนทางไปสวรรค์ให้แก่พระองค์ พระพรหมจึงแสดงหนทางไปสวรรค์ว่า ถ้าจะพ้นจากนรกได้ต้องทำทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา มีเมตตาธรรม ต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย เมื่อทำได้อย่างนี้จึงจะมีสุคติโลกสวรรค์เป็นที่ไป อาศัย มหากรุณาของพระพรหมมาช่วยเป็นกัลยาณมิตรให้ในครั้งนั้น ทำให้พระราชมา พร้อมด้วยข้าราชการ ต่างหันกลับมาปกครองประเทศชาติโดยธรรม และหมั่น สัจสมบุญตามที่ได้รับคำแนะนำ เมื่อละโลกแล้วก็ได้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์

เราจะเห็นว่า การคบหาสมาคมกับกัลยาณมิตรเป็นสิ่งสำคัญต่อชีวิตของเรา ผู้คนในโลกนี้มีมากมาย มีทั้งคนพาล และบัณฑิต มีทั้งมิตรแท้ และมิตรเทียม ถ้าเรา คบกับใครแล้วคนๆ นั้น ก็มีส่วนในการตัดสินใจให้ตัวเรา หรือบางครั้งอาจมีอิทธิพล

ต่อเราเป็นอย่างมากก็ได้ ถ้าปรารถนาความเจริญรุ่งเรืองให้กับชีวิต ก็ต้องรู้จักเลือกคบหาสมาคมกับนักปราชญ์บัณฑิต ต้องใช้สติปัญญาเลือกคบแต่คนดี จากนั้นก็ทำตนเป็นกัลยาณมิตรให้กับคนอื่นเป็นแสงสว่างให้กับชาวโลก โลกนี้จะได้สว่างไสวด้วยแสงแห่งธรรมตลอดไป

การที่บุคคลจะพบกับความก้าวหน้าในชีวิตจำเป็นจะต้องคบหากัลยาณมิตร และหากเมื่อพบผู้เป็นกัลยาณมิตรอย่างนี้ จึงควรที่จะเข้าหาทำความสนิทสนมคุ้นเคยไว้ เพราะตัวเราเองจะได้มีกัลยาณมิตร คอยชี้แนะ ปรึกษาประคองให้อยู่บนเส้นทางของความดีได้ (ช.ช. (ไทย) 28/1153-1345/363-390 มจร.)

2. ยังกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญขึ้น

เมื่อผู้ใดมีจิตที่เป็นกุศลธรรมเกิดขึ้น มีขึ้นในใจแล้ว ก็ควรหมั่นเพียรสั่งสมบุญกุศลให้เจริญขึ้นไปเรื่อยๆ จนในที่สุดสามารถละกิเลสที่มีอยู่ในใจได้ แต่การจะทำเช่นนั้นได้ก็ต้องอาศัยกัลยาณมิตรที่คอยชี้แนะ ชักชวน ส่งเสริมกันไปในทางที่จะยังกุศลนั้นให้เจริญขึ้น มีตัวอย่างสมัยพุทธกาลได้กล่าวไว้ ในเรื่องพราหมณ์ชื่อจุกุเสกสาฎก เรื่องมีอยู่ว่า

ในเมืองสาวัตถีมีพราหมณ์ชื่อจุกุเสกสาฎก และพราหมณ์ที่ยากจนอยู่ครอบครัวหนึ่ง สองสามีภรรยา มีผ้าถุงคนละผืน แต่มีผ้าห่มเพียงผืนเดียว ต้องผลัดกันใช้ เมื่อมีธุระต้องไปข้างนอกไปพร้อมกัน 2 คนไม่ได้ เพราะไม่มีผ้าห่ม

วันหนึ่งมีการโฆษณาให้คนไปฟังธรรมของพระพุทธเจ้าที่เชตวันาราม สองสามีภรรยาจึงหันเข้าปรึกษากันว่าใครจะไปกลางวัน ใครจะไปตอนกลางคืน เพราะไปพร้อมกันไม่ได้ ไม่มีผ้าห่ม ตกลงกันว่าให้พราหมณ์ (ภรรยา) ไปตอนกลางวัน เพราะเป็นผู้หญิง พราหมณ์ผู้สามีไปฟังธรรมตอนกลางคืน เมื่อพราหมณ์ฟังธรรม ฟังไปฟังไป ก็เกิดซาบซึ้งในรสพระธรรม เลื่อมใสแรงกล้า มีปีติปราโมทย์มาก ต้องการจะบูชาพระศาสดาด้วยผ้าห่มของตน แต่นึกเป็นห่วงไปถึงพราหมณ์ว่าถ้าถวายพระพุทธเจ้าเสีย นางจักไม่มีผ้าห่ม เมื่อจำเป็นต้องออกไปภายนอก ความคิดในการที่จะถวายผ้าแก่พระพุทธเจ้า และความคิดห่วงเหนียวไว้ไม่ถวาย ใจของเขาผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะอยู่เช่นนี้ตลอดเวลา ปฐมยาม และมีชฌิมยาม พอถึงปัจฉิมยาม (ประมาณตี 2 ล่วงแล้ว) เขาคิดว่าถ้าปล่อยให้ความตระหนี่ครอบงำจิตอยู่อย่างนี้ คงไม่พ้นจากอบาย 4 เป็นแน่แท้ จึงพยายามข่มความตระหนี่ แล้วนำผ้าห่มเข้าไป

วางไว้แทบพระยุคลบาทแห่งพระศาสดา พร้อมกับเปล่งเสียง 3 ครั้งว่า "เราชนะแล้ว เราชนะแล้ว เราชนะแล้ว"

พระราชอาปเสนทิโกศลประทับทรงธรรมอยู่ที่นั่นด้วย ทรงสดับเสียงนั้น ให้ราชบุรุษไปถามว่าพราหมณ์นั้นชนะอะไร เมื่อทรงทราบเรื่องละเอียดแล้ว ทรงเห็นว่าพราหมณ์ทำสิ่งที่ทำได้ยาก จึงพระราชทานผ้าสาฎกให้คู่หนึ่ง พราหมณ์ได้ถวายผ้าสาฎกคู่นั้นแด่พระศาสดาเสียอีก พระราชาจึงพระราชทานให้ 2 คู่ 4 คู่ 8 คู่ และ 16 คู่ โดยลำดับ พราหมณ์ได้ถวายผ้าเหล่านั้นทั้งหมดแด่พระศาสดา พระราชาพระราชทานให้อีก 32 คู่ คราวนี้พราหมณ์ได้เก็บไว้ 2 คู่ เพื่อตนคู่หนึ่ง เพื่อภรรยาอีกคู่หนึ่ง นอกนั้นได้ถวายพระศาสดา พระราชาทรงพอพระทัยในจริยาของพราหมณ์ จึงรับสั่งให้ราชบุรุษไปนำผ้ากำพล 2 ผืน (ผ้าขนสัตว์อย่างดี) จากพระราชวังมาพระราชทานให้อีก

พราหมณ์คิดว่าผ้านั้นดีเกินไปไม่เหมาะสมแก่ตน จึงนำไปทำผ้าเพดานไว้ในพระคันธกุฎีของพระศาสดาผืนหนึ่ง อีกผืนหนึ่งทำเพดานไว้ที่บ้านของตนในห้องที่นิมนต์พระสงฆ์มาฉันเป็นประจำ เย็นวันนั้นพระราชอาปเสนทิโกศลเสด็จไปเฝ้าพระศาสดา ทอดพระเนตรเห็นผ้ากำพลนั้น ทูลถามว่าใครนำมาบูชาพระศาสดาตรัสตอบว่าพราหมณ์จูฬกสาฎก พระราชาทรงเลื่อมใสว่า พราหมณ์ได้เลื่อมใสในบุคคลที่พระองค์ทรงเลื่อมใสเหมือนกัน จึงพระราชทานสิ่งของ และบุคคลให้อีกมาก คือ ช้าง 4 เชือก ม้า 4 ตัว กหาปณะ (เงินตรา) 4 พัน หญิง 4 คน ทาสี 4 คน ชาย 4 คน และบ้านให้เก็บส่วยได้ 4 ตำบล การที่พราหมณ์ตัดสินใจเด็ดเดี่ยว ถวายผ้าผืนเดียวของตนแด่พระศาสดามีผลมากถึงปานนี้

ภิกษุสาวกของพระผู้มีพระภาคทราบเรื่องนี้แล้วสนทนากันในธรรมสภาว่า พราหมณ์จูฬกสาฎกถวายทานในเนืองนิตย์ให้ผลมากในวันนี้ทีเดียว น่าอัศจรรย์แท้ พระศาสดาเสด็จมายังธรรมสภาทรงทราบเรื่องที่ภิกษุทั้งหลายสนทนากันแล้ว จึงตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าพราหมณ์ถวายผ้าสาฎกตั้งแต่ปฐมยาม เขาจะได้ของอย่างละ 16 ถ้าถวายในมัชฌิมยามจะได้ของอย่างละ 8 แต่นี้เขาถวายตอนใกล้รุ่ง จึงได้ของอย่างละ 4

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อจะทำกรรมดีก็ควรรีบทำ ไม่ควรให้กุศลจิตเสื่อมไปเสีย เมื่อบุคคลทำกุศลช้า เมื่อกุศลนั้นจะให้สมบัติ ย่อมให้ช้าเหมือนกัน จึงควรรีบทำกุศลกรรมในขณะที่กุศลจิตเกิดนั่นเอง

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นกัลยาณมิตรให้พราหมณ์ ผู้ที่มีกุศลศรัทธา ในจิตอยู่แล้ว ให้เจริญขึ้นไปอีก ให้มีมากขึ้นจนสามารถสละความตระหนี่หวงแหน ผ้าของตนนั้นได้สำเร็จ เป็นผู้ที่ยังกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญขึ้นไปอีกโดยแท้ (ขุ.ธ.อ. (แปล) 42/19/4-8 มมร.)

3. ชี้อาทิถรรพณ์ และพระนิพพาน

กัลยาณมิตร หรือมิตรแท้ คือ ผู้ชี้ทางสว่างไปสู่สวรรค์พระนิพพาน และเป็น ผู้ช่วยประคับประคองเราไปในเส้นทางที่ตรง คือ มิตรผู้แนะนำให้กระทำในสิ่งที่ทำให้ชีวิตมีความสุขความเจริญ ไม่ใช่แต่เพียงชาตินี้เท่านั้น แม้หลังจากชีวิตแตกดับไปแล้วก็แนะนำทางที่จะทำให้เกิดในสวรรค์ เช่น บอกว่าเพื่อนควรจะทำความดีดีกว่า เพราะจะทำให้เกิดในสวรรค์ เป็นต้น การกล่าวเช่นนี้เป็น การบอกผลแห่งความดี บอกถึงผลที่ตนควรได้รับ เมื่อทำความดีเป็นอนิสังส หรือคล้ายกับเป็นการให้รางวัลแก่เพื่อน คือ กัลยาณมิตรประเภทนี้ ดังมีตัวอย่างในสมัยพุทธกาลที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงเป็นแบบอย่างกัลยาณมิตรที่ชี้ทางสวรรค์ นิพพานให้ เรื่องมีอยู่ว่า

สมัยนั้น มีบริพาชกผู้หนึ่ง ชื่อ สุภัททะ เป็นชาวเมืองกุสินารา สุภัททบริพาชก นั้น ได้ยินข่าวว่าพระสมณโคดมจักปรินิพพานในคืนนี้แล้ว จึงคิดว่าความสงสัยของเรามีอยู่ ควรจะรีบออกไปเฝ้าทูลถามให้พระองค์ตรัสบอกบรรเทาความในใจของเรา นั้นเสีย แล้วสุภัททบริพาชกก็ออกจากเมืองกุสินารา เข้าไปพบพระอานนตย์ยัง อุทยานสาละวันเพื่อขอโอกาสได้เข้าเฝ้า พระอานนตเถระเจ้า ได้ทัดทานว่าอย่าเลย สุภัททะ ท่านอย่าเบียดเบียนพระตถาคตเจ้าเลย ขณะนี้พระตถาคตเจ้าก็ทรงลำบาก พระกายหนักอยู่แล้ว แม้สุภัททบริพาชกจะวิงวอนเพื่อขอเข้าเฝ้าพระศาสดาหลาย ครั้ง แต่พระอานนตเถระเจ้าก็ไม่ยอม ขณะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงได้สดับเสียง พระอานนต และสุภัททบริพาชกเจรจากันอยู่จึงตรัสเรียกพระอานนตว่า อานนต อย่าห้ามสุภัททะเลย ให้สุภัททะได้เห็นตถาคตเถิด แม้สุภัททะจะถามปัญหาอันใด กับตถาคต ก็จักไม่เบียดเบียนตถาคตให้ลำบาก สุภัททะจักตรัสรู้ทั่วถึงธรรม ในปัญหาทั้งปวงที่ตถาคตได้พยากรณ์แล้ว

ลำดับนั้นพระอานนท์จึงบอกปริพาชกว่า สุภัททะ บัดนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระกรุณาประทานโอกาสให้แก่ท่านแล้ว ท่านจงเข้าไปเฝ้าเถิด สุภัททปริพาชกมีความเบิกบานใจ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถวายบังคมแล้ว ได้ทูลถามถึงครูทั้ง 6 ซึ่งเป็นเจ้าลัทธิมีปุณณกัสนปะ เป็นต้น ว่าเป็นผู้วิเศษ ได้ตรัสรู้อย่างด้วยปัญญา ดังคำปฏิญาณหรือไม่

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า อย่าเลยสุภัททะ เราจักแสดงธรรมแก่ท่าน ท่านจงตั้งใจฟังแล้วไตร่ตรองให้สำเร็จประโยชน์เถิด แล้วพระผู้มีพระภาคได้ตรัสอธิบายมรรค 8 ประการ ว่าเป็นมรรคาประเสริฐมีอยู่ในธรรมวินัยใดแล้ว สมณะ คือ ท่านผู้สงบระงับดับกิเลสได้จริง ย่อมมีธรรมวินัยนั้น อนึ่งอธิบายมรรคทั้ง 8 นั้นก็มีอยู่เฉพาะในธรรมวินัยนี้เท่านั้น แม้สมณะดังกล่าวแล้วก็มีอยู่แต่ในธรรมวินัยนี้แห่งเดียว สุภัททะ หากภิกษุทั้งหลายจะพึงปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบในธรรมนี้แล้วไซ้ไร โลกนี้จักไม่พึงว่างเปล่าจากพระอรหันต์

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแสดงธรรมนี้ สุภัททปริพาชกมีความเชื่อเลื่อมใส ทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนาพร้อมกับขอปฏิญาณตนเป็นอุบาสก และทูลขอบรรพชาอุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสให้พระอานนท์รับธุระจัดให้สุภัททะอุบาสกบรรพชาอุปสมบทตามความปรารถนา เมื่อพระสุภัททะได้อุปสมบทแล้ว หลีกออกไปบำเพ็ญสมณธรรมก็ได้บรรลุพระอรหันต์ผลในราตรีวันนั้น ได้เป็นพระอรหันต์ปัจฉิมสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าทันพระชนม์ชีพของพระบรมศาสดา

จากเรื่องราวข้างต้น จะเห็นในความเป็นกัลยาณมิตรของพระพุทธองค์ที่ช่วยชี้ทางสวรรค์นิพพานให้กับชาวโลก แม้ในวาระสุดท้ายของพระองค์ ก็ยังทำให้สุภัททปริพาชกซึ่งเพิ่งอุปสมบทเข้ามาในพระพุทธศาสนาในวันนั้น ได้สำเร็จจอร์หันต์สามารถเข้าถึงพระนิพพานได้ (ที.ม. (ไทย) 10/212-215/160-167 มจร.)

1.5.4 อานิสงส์ของการเป็นกัลยาณมิตร

มิตรใดที่จะประเสริฐกว่ากัลยาณมิตรนั้นไม่มี เพราะกัลยาณมิตร คือ ผู้สร้างสันติสุขให้แก่โลก เป็นผู้นำญาติมิตรในการสร้างความคิดดีด้วยการทำทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา เป็นผู้ติดตามรักษาสมบัติให้แก่หมู่ญาติ โดยการชักชวนให้ทำทาน เป็นการเปลี่ยนโลกีย์ทรัพย์หรือทรัพย์ภายนอก ให้เป็นอริยทรัพย์หรือทรัพย์ภายใน คือ บุญที่โจรหรือภัยธรรมชาติไม่อาจลักพาหรือทำลายได้ และสามารถนำติดตัวไปได้ทุกภพทุกชาติ อีกทั้งยังสนับสนุนให้ปฏิบัติธรรมด้วยการรักษาศีล 5 ศีล 8 ชักชวนให้นั่งสมาธิ เจริญภาวนาจนสามารถทำใจสงบหยุดนิ่งเข้าถึงนิพพานได้โดยง่าย

กัลยาณมิตร คือ ผู้นำหลักธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปจุดในดวงใจของชาวโลกให้สว่างไสวด้วยแสงธรรมอันจะนำชีวิตไปสู่หนทางอันประเสริฐได้พบกับความสุขอันเป็นอมตะนิรันดร์ อานิสงส์ในการทำหน้าที่กัลยาณมิตร จะทำให้เป็นผู้มีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตไปทุกภพทุกชาติ มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา มีโอกาสที่จะได้เวียนวนอยู่ในสุคติภูมิเท่านั้น

อานิสงส์ของการเป็นกัลยาณมิตร

1. ย่อมได้เกิดในสถานที่ที่รุ่งเรืองด้วยศีล สมาธิ ปัญญา
2. ย่อมมีบุตรภรรยาตลอดจนบริวารชนที่ตั้งอยู่ในโอวาท
3. ย่อมเป็นผู้มีเสน่ห์เป็นที่รักนับถือของมหาชน
4. ย่อมเป็นผู้มีความทรงจำดี ปฏิภาณว่องไว และปัญญาดี
5. ย่อมมีอาชีพ และกิจการเป็นหลักฐานมั่นคงตลอดไป
6. ย่อมปลอดภัยจากอัคคีภัย โจรภัย อุทกภัย ราชภัย และศัตรูหมู่พาลทั้งหลาย
7. ย่อมเป็นผู้มีร่างกายแข็งแรง สมส่วนสง่างาม มีอำนาจมาก
8. ย่อมมีจิตใจมั่นคง เข้มแข็ง อดทน มีเหตุผล ไม่หวั่นไหวในโลกธรรม⁴
9. ย่อมไปบังเกิดในสวรรค์เมื่อยังไม่หมดกิเลส
10. ย่อมได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุมรรคผลนิพพานโดยง่าย ฯลฯ

(มูลนิธิธรรมกาย, 2538: 80)

⁴ โลกธรรม คือ 1.ลาภ 2. ยศ 3. สรรเสริญ 4. สุข 5. เสื่อมลาภ 6. เสื่อมยศ 7. นินทา 8. ทุกข์

1.5.5 ตัวอย่าง ผู้ที่ทำหน้าที่กัลยาณมิตรในสมัยพุทธกาล

ตัวอย่างที่ 1 อานิสงส์ของการชักชวนผู้อื่นสร้างทานบารมี

ในสมัยพุทธกาล สันตติมหาอำมาตย์ได้ฟังธรรมเพียงบทเดียวก็สามารถบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์พร้อมทั้งปฏิสัมภีทา 4 ตั้งแต่เป็นคฤหัสถ์ ท่านระลึกชาติไปดูว่าได้ทำความดีอะไรไว้ถึงบรรลุธรรมได้อย่างง่ายดาย ชนิด **สุขา ปฏิปทา ขิปปาภิญญา** (สุต.ที. (บาลี) 11/82/115 สยามรัฐ.) ปฏิบัติสะดวก และตรัสรู้ได้อย่างรวดเร็ว เมื่อระลึกชาติไปดูก็ทราบว่า ในสมัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระนามว่าวิปัสสี ท่านบังเกิดในตระกูลสัมมาทิฏฐิ ในพันธุมดินนคร เมื่อทราบว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก จึงอยากจะให้มหาชนได้รู้จักสั่งสมบุญข้ามภพข้ามชาติ อยากให้เขามาฟังธรรม จะได้มีพระรัตนตรัยภายในเป็นที่พึ่ง

คิดแล้วก็ออกจากบ้านด้วยเท้าเปล่า ไม่มีใครชักชวนหรือบังคับ แต่ที่ทำได้เพราะเห็นว่าเป็นบุญสำหรับตัวเอง และเป็นประโยชน์ใหญ่ต่อเพื่อนร่วมโลก จึงได้เที่ยวชักชวนมหาชนทั้งที่รู้จัก และไม่รู้จักให้ทำบุญกุศลกัน ท่านได้ไปประกาศว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลกแล้ว ขอพวกท่านได้มาทำบุญกุศลกันเถิด จงสมาทานอุโบสถศีล ถวายทาน และหาโอกาสไปฟังธรรมกันเถิด รัตนะอย่างอื่นที่จะประเสริฐเหมือนกับพุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ สังฆรัตนะ ไม่มีอีกแล้ว ขอท่านทั้งหลายจงทำสักการะบูชาพระรัตนตรัยกันเถิด

พระเจ้าพันธุมะผู้เป็นพระพุทธบิดา เมื่อสดับเสียงของเด็กหนุ่มคนนั้นก็รับสั่งให้เรียกมาเข้าเฝ้า ตรัสถามว่า “พ่อหนุ่มน้อย เธอเที่ยวทำอะไรหรือ” เมื่อทรงทราบว่า เด็กหนุ่มนี้กำลังเดินเที่ยวประกาศคุณของพระรัตนตรัย ชักชวนมหาชนให้สั่งสมบุญกุศลก็ทรงอนุโมทนาบุญด้วย พระองค์ทรงเห็นว่า การไปทำหน้าที่อันทรงเกียรติอย่างนี้ เดินไปด้วยเท้าเปล่าคงลำบากมากจึงพระราชทานม้าที่ฝึกอย่างดีเป็นยานพาหนะ

เมื่อเด็กหนุ่มได้รับพระราชทานม้าเป็นรางวัลอันทรงเกียรติ ก็เกิดกำลังใจ ออกทำหน้าที่ทุกวันมิได้ขาด ทั้งยังทำหน้าที่กัลยาณมิตรแผ่กว้างออกไปได้ไกลกว่าเดิมอีก พระราชาทราบว่า หนุ่มน้อยนี้ยังคงทำหน้าที่กัลยาณมิตรด้วยความเบิกบาน จึงรับสั่งให้มาเฝ้าอีกเป็นครั้งที่ 2 ทรงรับสั่งว่า

“ม้ายังไม่เหมาะสมสำหรับผู้มีใจสูงส่งอย่างเธอ” ว่างแล้วก็พระราชทานรถที่เทียมด้วยม้าสินธพ 4 ตัว เป็นพาหนะคู่ใจจะได้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรได้อย่างสะดวกสบาย ผลแห่งการทำหน้าที่กัลยาณมิตรชักชวนคนให้ทำความดีครั้งนั้น ทำให้มีมหาชนทั้งใกล้และไกลได้พบเส้นทางสายกลาง ได้รู้จักทำทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา เมื่อได้รับฟังธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็บรรลุธรรมกันเป็นจำนวนมาก ส่วนหนูน้อยท่านนี้ได้รับพระราชทานทรัพย์สมบัติ และเครื่องประดับเป็นอันมาก และได้รับพระราชทานช้าง 1 เชือก เป็นพาหนะในการสร้างบารมี

ท่านได้ประดับเสื้อผ้าอาภรณ์ทุกอย่าง นั่งบนคอช้างทำการป่าวร้องให้มหาชนเห็นคุณค่าของพระรัตนตรัยอยู่นานถึงแปดหมื่นปี เมื่อละโลกไปแล้วทำให้ได้ไปสู่สุคติสวรรค์มีวิมานใหญ่โตโอฬาร รัศมีกายสว่างไสว และที่พิเศษ คือ มีกลิ่นจันทน์พุ่งออกจากกายของท่าน กลิ่นอุบลพุ่งออกจากปาก มีกลิ่นปากหอมทุกภพทุกชาติ เพราะผลบุญที่ได้ทำหน้าที่บอกข่าวอันเป็นสิริมงคล เพื่อให้ทุกคนมาฟังธรรม และเข้าถึงพระรัตนตรัยภายในตัว ภพชาตินี้ทำให้ท่านได้บรรลุธรรมหมดกิเลสเป็นพระอรหันต์ รู้แจ้งเห็นแจ้งแทงตลอดในธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างง่ายดาย (ขุ.ธ.อ. (แปล) 42/94-99 มมร.)

นี่ก็เป็นตัวอย่างของกัลยาณมิตรในสมัยก่อนที่ได้อุทิศตนเพื่องานพระศาสนา ทำตนเป็นประดุจสะพานให้ผู้คนได้เดินข้ามไปพบแสงสว่างแห่งธรรม จากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้เราได้ศึกษาเป็นแนวทางกันแล้ว เพราะฉะนั้น พวกเราทุกคนก็ควรจะดำเนินตามปฏิปทาของท่าน เพื่อบุญบารมีของเราเอง และเพื่อสันติสุขอันแท้จริงของมวลมนุษยชาติ

การสร้างบวรสามัคคี (การทำทานที่สมบูรณ์แบบ)

ทำทานต่างกัน ให้ผลไม่เหมือนกัน การทำทานทุกครั้ง ย่อมมีอานิสงส์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้น แต่ผลที่เกิดขึ้นก็เชื่อว่าเหมือนกันทุกครั้งที่ไป เพราะขึ้นอยู่กับปัจจัยรอบข้างหลายประการ ตั้งแต่ความต่างแห่งวัตถุ ทั้งด้านปริมาณ และคุณภาพที่ให้ เจตนาที่ให้ทาน กาลเวลาที่ให้ทาน หรือผู้รับทานแตกต่างกัน เป็นต้น ซึ่งจะได้ยกความแตกต่างในการทำทานมาดังนี้

ความแตกต่างที่เจตนา 3 กาล

ผู้ใดก่อนที่จะให้ทาน เกิดความดีใจ (บุพพเจตนาบริสุทธิ์)

อานิสงส์แห่งบุญ ย่อมส่งผลในภพชาติหน้า ให้ชีวิตในปฐมวัย (ตั้งแต่เกิดถึงอายุ 25 ปี) ของผู้นั้น พบแต่ความสมบูรณ์พูนสุข เพียบพร้อมไปด้วยสิ่งดีงาม

ผู้ใดขณะที่ให้ทาน เกิดความเลื่อมใส (มัญจนเจตนาบริสุทธิ์)

อานิสงส์แห่งบุญ ย่อมส่งผลในภพชาติหน้า ให้ชีวิตในมัชฌิมวัย (อายุ 26-50 ปี) ของผู้นั้น พบกับความ สุข ความสบาย บริบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์สมบัติ

ผู้ใดหลังจากที่ให้ทานแล้ว เกิดความเบิกบานใจ ไม่เสียดายทรัพย์ (อปราปรเจตนาบริสุทธิ์)

อานิสงส์แห่งบุญ ย่อมส่งผลในภพชาติหน้า ให้ชีวิตในปัจจุบันวัย (อายุ 51 ปีขึ้นไป) ของผู้นั้น ถึงพร้อมด้วยความสุขสมหวังในสิ่งอันพึงปรารถนาทุกประการ สามารถใช้ทรัพย์ได้อย่างเบิกบานใจ ไม่เป็นเศรษฐกิจที่มีความตระหนี่ถี่เหนียว และเมื่อผู้ใดสามารถรักษาเจตนาให้บริสุทธิ์ครบทั้ง 3 ระยะเวลาอย่างนี้ได้ ก็ย่อมได้บุญมาก และมีความสุขสมบูรณ์ไปจนตลอดชีวิต จะเห็นได้ว่าเจตนามี 3 ระยะเวลา แต่ละระยะจะส่งผลในแต่ละวัย ถ้าเจตนาดีจะส่งผลดี แต่ถ้าเจตนาระยะเวลาใดเสียไป วัยนั้นก็เสียไปด้วย เช่น ก่อนจะให้ทาน ผู้ให้รู้สึกไม่ค่อยเต็มใจนัก แต่ครั้นถึงเวลาให้ เห็นพระภิกษุจำนวนมากมาย จึงเกิดความเลื่อมใสขึ้น ยินดีในการให้นั้น และหลังจากให้แล้วนึกถึงบุญที่ใคร่เกิดความปีติเบิกบานใจทุกครั้ง บุญที่ทำนี้ จะส่งผลให้เกิดในภพชาติหน้า คือ ในช่วงปฐมวัย จะมีชีวิตที่ลำบากต้องต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ มากมาย ต่อเมื่อถึงมัชฌิมวัย จึงจะเริ่มประสบกับความสุขความสำเร็จ และปัจฉิมวัย ก็มีความสุขความสบายสามารถใช้ทรัพย์ให้เกิดประโยชน์สุข และสร้างบุญกุศลได้อย่างเต็มที่ เป็นต้น

อีกนัยหนึ่ง ในภพชาตินี้ ถ้าในช่วงปฐมวัยเรามีความสุขดี มัชฌิมวัยก็เจริญก้าวหน้าในอาชีพการงาน แต่ปัจฉิมวัยกลับพบแต่อุปสรรค มีทรัพย์ก็เสียดาย ไม่กล้าทำบุญ ไม่กล้าจับจ่ายใช้สอย แสดงว่าในอดีตนั้น เวลาทำบุญบุพพเจตนา และมัญจนเจตนาดี แต่อปราปรเจตนาเสียไป ทำบุญแล้วใจ ไม่เลื่อมใส เสียดายทรัพย์ ดังนี้ เป็นต้น

ดังที่ได้เคยกล่าวมาแล้วว่าการให้ทานจะมีผลมากนั้น ต้องขึ้นอยู่กับเจตนาที่บริสุทธิ์ของผู้ให้ทั้ง 3 ระยะเวลา เป็นสำคัญ คือ ก่อนให้ก็ดีใจ ขณะให้ก็เลื่อมใส และหลังจากให้แล้วก็ปิติเบิกบานใจ หากสามารถประคองเจตนาทั้ง 3 ระยะนี้ได้ นั้นย่อมหมายถึง อานิสงส์ผลบุญที่จะเกิดขึ้นอย่างสุดประมาณ

ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ในทานสูตร ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทานที่ประกอบด้วยองค์ 6 คือ องค์ของผู้ให้ 3 อย่าง องค์ของผู้รับ 3 อย่าง องค์ของผู้ให้ 3 อย่าง (เจตนา 3) คือ ก่อนให้ก็ดีใจ กำลังให้ก็มีใจผ่องใส ครั้นให้เสร็จแล้วมีความเบิกบานใจ องค์ของผู้รับ 3 อย่าง คือ เป็นผู้ปราศจากราคะหรือปฏิบัติเพื่อความไม่มีราคะ เป็นผู้ปราศจากโทสะหรือปฏิบัติเพื่อความไม่มีโทสะ เป็นผู้ปราศจากโมหะหรือปฏิบัติเพื่อความไม่มีโมหะ ทานที่ประกอบด้วยคุณลักษณะ 6 ประการนี้เป็นบุญใหญ่นับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ ยิ่งใหญ่นัก เหมือนน้ำในมหาสมุทร นับหรือคำนวณไม่ได้ว่ามีขนาดเท่าใด ทานที่พรังพร้อมด้วยคุณลักษณะเหล่านี้ ย่อมเป็นที่หลังไหลแห่งบุญกุศล นำความสุขมาให้ ให้อารมณ์เลิศด้วยดี มีวิบากเป็นสุข เป็นไปพร้อมเพื่อการเกิดขึ้นในสวรรค์ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์ที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่น่าพอใจ”

แต่หากไม่สามารถระคับประคองเจตนาให้บริสุทธิ์ทั้ง 3 ระยะเวลาได้ ผลบุญย่อมลดหย่อนลงไปตามส่วนที่ควรจะเป็น แตกต่างที่เนือนาบุญ นอกจากเจตนาที่บริสุทธิ์ ทั้ง 3 ระยะเวลาแล้ว ปฏิภาหหรือผู้รับทานนั้นก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ผลแห่งทานมีมากหรือน้อยแตกต่างกัน การให้ทานแก่ผู้ที่มีศีล มีความบริสุทธิ์เป็นทักษิณบุคคล ชื่อว่าเป็นทานที่มีผลมาก มีผลไพศาล ส่วนทานที่ให้ในบุคคลผู้ทุศีล หามีผลมาก มีอานิสงส์มากไม่ ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในปสาทสูตรว่า “สงฆ์ทั้งหลายก็ดี คณะทั้งหลายก็ดี มีประมาณเท่าใด สงฆ์สาวกของตถาคต ปราชญ์กล่าวว่าเป็นยอดแห่งสงฆ์ แห่งคณะทั้งปวงนั้น สงฆ์สาวกของตถาคตคือใคร คือ คู่แห่งบุรุษ 4 บุรุษ บุคคล 8 (หมายถึงพระอรียเจ้า) นี้สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ควรของค่านับ ผู้ควรของต้อนรับ ผู้ควรของทำบุญ ผู้ควรทำอัญชลี ผู้เป็นนาบุญของโลกไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า สัตว์เหล่าใดเลื่อมใสในพระสงฆ์ สัตว์เหล่านั้นจึงชื่อว่าเลื่อมใสในวัตถุอันเลิศ เมื่อเลื่อมใสในวัตถุอันเลิศก็ย่อมได้ผลอันเลิศ

แตกต่างที่เวลา

เวลาในการให้ทานก็มีผลต่ออานิสงส์ที่เกิดขึ้นได้เช่นกัน บางคนเมื่อเกิดความเลื่อมใสในที่ได้ก็ให้ทานทันที แต่กับบางคนจะให้ทานก็ต่อเมื่อตนเองมีความพร้อมหรือบางคนคิดจะให้ก็บังเกิดความลังเล เพราะความตระหนี่เข้าครอบงำกว่าจะตัดสินใจให้ได้ก็ล่วงเลยเวลาไปนาน

การให้ทานในเวลาที่แตกต่างกัน ย่อมมีอานิสงส์แตกต่างกันไม่น้อย นั่นคือผู้ที่ให้ทานทันทีที่จิตเลื่อมใส โดยไม่ริโรว่าจะต้องพร้อมก่อน ไม่ลังเลหรือนึกเสียดาย ในเวลาบุญให้ผลก็ย่อมได้รับอานิสงส์ก่อนใคร และได้อย่างเต็มที่ไม่มีตกหล่น แต่หากทำบุญช้าหรือลังเลอยู่บาปอกุศลก็ได้ช่อง ถึงคราวบุญส่งผลก็ส่งให้ช้า และได้อย่างไม่เต็มที่อีกด้วย พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสไว้ว่า “บุคคลพึงรีบชวนชวายเป็นความดี พึงห้ามจิตเสียจากบาป เพราะว่าเมื่อบุคคลทำความดีช้าอยู่ใจจะยินดีในบาป”

แตกต่างที่ทำตามลำพัง หรือทำร่วมกันเป็นหมู่คณะ

คนบางคนแม้ร่ำรวยเป็นเศรษฐีมีทรัพย์มาก แต่กลับขาดเพื่อนพ้องบริวาร เวลาทำกิจการงาน หรือประสบอุปสรรคอันใด ก็ไม่มีใครช่วยเหลือเกื้อกูล

คนบางคนแม้ยากจนไม่มีทรัพย์สมบัติ แต่กลับมีเพื่อนพ้อง และญาติพี่น้องบริวารมากมายที่คอยช่วยเหลือให้พึ่งพาได้ในยามที่ต้องการ

คนบางคนไม่มีทั้งทรัพย์สมบัติ ไม่มีทั้งเพื่อนพ้องบริวาร จะทำมาหาเลี้ยงชีพหรือทำกิจการงานก็ลำบากยากแค้น

แต่คนบางคนกลับสมบูรณ์พร้อมทั้งทรัพย์สมบัติ ทั้งบริวาร จะทำกิจการงานอันใดก็สำเร็จสมปรารถนา ชีวิตจึงมีความสุขอย่างเต็มที่

เหตุที่ทำให้คนเหล่านี้ มีความแตกต่างกัน

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสถึงเหตุนั้นไว้ว่า

คนบางคนให้ทานด้วยตนเอง แต่ไม่ชักชวนผู้อื่น ไม่ว่าจะเกิดภพชาติใดๆ ย่อมได้แต่โภคทรัพย์สมบัติ ไม่ได้บริวารสมบัติ

คนบางคนไม่ให้ทานด้วยตนเอง แต่ชักชวนผู้อื่น ไม่ว่าจะเกิดภพชาติใดๆ ย่อมไม่ได้โภคทรัพย์สมบัติ แต่ได้บริวารสมบัติ

คนบางคนไม่ให้ทานด้วยตนเอง และไม่ชักชวนผู้อื่น ไม่ว่าจะเกิดภพชาติใดๆ ย่อมไม่ได้ทั้งโภคทรัพย์สมบัติ และบริวารสมบัติ

คนบางคนให้ทานด้วยตนเอง และชักชวนผู้อื่นด้วย ไม่ว่าจะเกิดภพชาติใดๆ ย่อมได้ทั้งโภคทรัพย์สมบัติ และบริวารสมบัติ

จากพุทธพจน์ที่กล่าวในเบื้องต้นทำให้เห็นอานิสงส์ของการทำ และไม่ทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรให้กับตนเองและผู้อื่นว่า

“บุคคลที่ทำบุญเอง แต่ไม่ได้ชักชวนผู้อื่นทำบุญ จะไปเกิดเป็นผู้ที่ร่ำรวยด้วย ทรัพย์สมบัติ แต่ไม่มีพวกพ้องบริวาร”

เพราะว่าเมื่อบุคคลทำบุญด้วยตนเอง เชื่อว่าเขาได้รักษาทรัพย์สมบัติของตนไว้ แต่เขาไม่ได้ชักชวนผู้อื่นทำบุญ เชื่อว่าเขาไม่ได้ติดตามรักษาทรัพย์สมบัติให้ผู้อื่น เสมือนปล่อยให้ทรัพย์นั้นถูกไฟไหม้จนหมดสิ้น ฉะนั้นเวลาไปเกิดในภพชาติใด จึงมี โภคทรัพย์สมบัติมากมาย แต่ไม่มีบริวาร เมื่อทำกิจการใดๆ ก็ต้องเหน็ดเหนื่อย ยากลำบากมาก ไม่มีคนช่วยเหลือ เพราะขาดพวกพ้อง

“บุคคลที่ไม่ได้ทำบุญเอง ได้แต่ชักชวนผู้อื่นทำบุญ จะไปเกิดเป็นคนยากจน แต่มีพวกพ้องบริวาร”

เพราะว่าไม่รักษาทรัพย์สมบัติของตนเองไว้ได้ แต่ตามรักษาทรัพย์สมบัติให้คนอื่น ฉะนั้นไปเกิดในภพชาติใด ตนจึงต้องลำบาก และยากจนข้นแค้น แต่เวลาจะทำอะไร ก็มีคนอื่นคอยช่วยเหลือสนับสนุนตลอดเวลา

“บุคคลที่ไม่ได้ทำบุญด้วยตนเอง และไม่ชักชวนผู้อื่นทำบุญ จะไปเกิดเป็นคนยากจน ทั้งไม่มีพวกพ้องบริวาร”

เพราะว่าไม่รักษาทั้งทรัพย์สมบัติของตนเองและผู้อื่น บางทีถึงกับขัดขวางคนอื่นไม่ให้ทำอีก ฉะนั้นไปเกิดในภพชาติใด ก็พบแต่ความลำบากยากจน ต่ำต้อย ไม่มีพวกพ้อง จะทำอะไรก็ลำบากมาก และไปเกิดกับกลุ่มชนที่มีความลำบากด้วยกัน มีแต่คนรังเกียจ

“ส่วนบุคคลที่ทำบุญเอง และชักชวนผู้อื่นทำบุญด้วย ย่อมร่ำรวยด้วย โภคทรัพย์สมบัติ และบริวารสมบัติ”

เพราะว่านอกจากตนเองได้รักษาทรัพย์สมบัติของตนไว้ดีแล้ว ยังติดตามไปรักษาทรัพย์สมบัติให้ผู้อื่น ฉะนั้นไปเกิดในภพชาติใดก็จะมั่งคั่งร่ำรวย และมีแต่คนที่ซื่อสัตย์สุจริต บริสุทธ์กาย วาจา ใจ มาเป็นพวกพ้องบริวาร คนภัยคนพาล เข้าใกล้ไม่ได้ จะทำสิ่งใดก็สำเร็จได้โดยง่าย

อานิสงส์ของท่านมีคุณอย่างไม่อาจประมาณหรือนับได้ เราต่างโชคคติที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ได้พบพระพุทธศาสนา ได้ศึกษาคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จนรู้ และเข้าใจว่าจะต้องใช้เวลาของชีวิตที่ค่อยๆ หมดไปด้วยความไม่ประมาท ด้วยการสั่งสมบุญมีทานกุศล เป็นต้น

ดังนั้นจงอย่านิ่งนอนใจ พึงชวนชวนในการให้ทานทั้งทำด้วยตนเอง ทั้งชักชวนผู้อื่น ทำจนกระทั่งเกิดเป็นนิสัยรักการให้ติดตัวไปข้ามภพข้ามชาติ และพึงระลึกไว้เสมอว่าเมื่อเรามีจิตเลื่อมใสในทีใดก็ต้องรีบให้ในทีนั้น อย่ามัวแต่ชักช้าชะล่าใจจนกิเลส หรือความตระหนี่เข้ามาครอบงำใจได้เด็ดขาด เมื่อมีมากก็ให้มาก มีน้อยก็ให้น้อย ค่อยๆ สั่งสมบุญไปอย่างเต็มกำลัง ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

**บุคคลไม่ควรดูหมิ่นบุญว่าบุญมีประมาณน้อย จักไม่มาถึง แม้หม้อน้ำ
ยังเต็มด้วยหยาดน้ำที่ตกลงมา (ทีละหยาดๆ) ได้ฉับไฉฉิบ (ชนผู้มี
ปัญญา) สั่งสมบุญแม้ทีละน้อยๆ ย่อมเต็มด้วยบุญได้ฉับนั้นๆ**

(ขุ.ธ. (แปล) 42/19/30/470 มมร.)

ปัจจุบันนี้มีหลายท่านกำลังสวมนหัวใจของพระบรมโพธิสัตว์ ทำหน้าที่เป็นยอดกัลยาณมิตรชักชวนคนให้มาฟังธรรม ทำทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา การทำหน้าที่ยอดกัลยาณมิตรนี้ เป็นหน้าที่อันทรงเกียรติ และจะเป็นเกียรติประวัติชีวิตอันงดงาม เมื่อใดที่เราสามารถทำใจหยุดนิ่งได้อย่างสมบูรณ์ แล้วย้อนกลับไปดูประวัติศาสตร์อันงดงามของตัวเองได้ ความปลื้มปิติจะบังเกิดขึ้น จะปิติ และภาคภูมิใจในตัวเองที่เดี่ยวว่า เราได้ทำสิ่งที่ทำได้ยาก แต่ก็ทำได้สำเร็จมาแล้ว

ตัวอย่างที่ 2 ธิดาช่างหูก

มีเรื่องของหญิงสาวผู้เป็นธิดาของช่างหูก (ช่างทอผ้า) ผู้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรให้กับตนเอง ด้วยการทำตามโอวาทของพระบรมศาสดาที่ทรงสอนให้พุทธบริษัทเจริญมรณานุสสติ นางได้ทำอย่างนั้นต่อเนื่องถึง 3 ปี อาณิสสฺสนี้ทำให้นางได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน เมื่อละโลกไปแล้วยังได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

ตั้งเรื่องเล่าว่าในสมัยหนึ่ง พระบรมศาสดาเสด็จไปเมืองอาฬวี ได้ทรงประทานโอวาทให้มหาชนว่า “ท่านทั้งหลายจงเจริญมรณานุสสติว่า ชีวิตของเราไม่ยั่งยืน ความตายของเราแน่นอน เราพึงตายแน่แท้ ชีวิตของเรามีความตายเป็นที่สุด ชีวิตของเราไม่เที่ยง แต่ความตายเที่ยง เพราะฉะนั้น พวกท่านทั้งหลายพึงเจริญมรณานุสสติเถิด” เมื่อทรงประทานโอวาทเสร็จก็เสด็จกลับวัดพระเชตุวัน

มหาชนครั้งนั้นได้ฟังพระธรรมเทศนานั้นแล้ว บางส่วนก็ปฏิบัติตามบางส่วนก็ไม่ค่อยนำไปปฏิบัติเท่าที่ควร ยังมีวประมาทในชีวิตเหมือนเดิม

ส่วนธิดาของนายช่างหูกคนหนึ่ง นางอายุเพียง 6 ปี แต่ก็มีปัญญาสอนตัวเองได้ นางได้ทำหน้าที่กัลยาณมิตรให้กับตนเอง เมื่อกลับมาที่บ้านก็ได้ทำการบ้านที่พระพุทธเจ้าทรงประทานให้ ด้วยการเจริญมรณานุสสติอยู่ตลอดเวลา

สามปีต่อมา พระบรมศาสดาเสด็จไปโปรดชาวเมืองอาฬวีอีกครั้งหนึ่ง ธิดาช่างหูกก็มีโอกาสมาเข้าเฝ้าเพื่อฟังพระธรรมเทศนาเหมือนเดิม

พระบรมศาสดาตรัสถามเธอในท่ามกลางบริษัทว่า

“กุมาริกา เธอมาจากไหน?

กุมาริกาตอบว่า “ไม่ทราบ พระเจ้าข้า”

เธอจะไปไหน “ไม่ทราบ พระเจ้าข้า”

เธอไม่ทราบหรือ “ทราบ พระเจ้าข้า”

เธอทราบหรือ “ไม่ทราบ พระเจ้าข้า”

เมื่อธิดาช่างหูกตอบปัญหาเพียงสองคำว่า ทราบกับไม่ทราบเท่านั้น ทำให้มหาชนเกิดความไม่พอใจกันใหญ่ เพราะคิดว่าธิดาช่างหูกพูดเล่นลั่นกับพระพุทธเจ้า เพื่อจะคลายความสงสัยของมหาชน พระบรมศาสดาจึงตรัสถามต่อไปว่า

“กุมาริกา เมื่อเรากล่าวว่า เธอมาจากไหน ทำไมเธอจึงตอบว่า ไม่ทราบ”

กุมาริกา ผู้มีปัญญาลึกซึ้งได้ทูลตอบว่า “หม่อมฉันไม่ทราบว่า ตัวเองเกิดมาจากไหน จึงตอบว่า ไม่ทราบ”

พระบรมศาสดาทรงประทานสาธุการว่า “ดีละ กุมาริกา เธอมีปัญญาแก้ปัญหาที่ตลาคตามได้ดีแล้ว” ทรงถามข้อต่อไปว่า “เมื่อเราถามว่า เธอจะไปไหน ทำไมจึงกล่าวว่า ไม่ทราบ”

กุมาริกา ก็ทูลตามที่เข้าใจว่า “หม่อมฉันจุติจากโลกนี้แล้ว ไม่ทราบว่า จะไปเกิดในที่ไหน”

ทรงถามว่า “และเมื่อเราถามว่า เธอไม่ทราบหรือ ทำไมจึงตอบว่า ทราบล่ะ”

กุมาริกา ทูลตอบว่า “พระเจ้าข้า หม่อมฉันทราบว่า ตัวเองจะต้องตาย อย่างแน่นอน จึงตอบว่า ทราบเจ้าข้า”

แล้วเมื่อตลาคถามว่า “เธอย่อมทราบหรือ ทำไมจึงตอบว่า ไม่ทราบ”

กุมาริกา ก็ทูลตอบว่า “หม่อมฉันทราบแต่เพียงว่าจะต้องตาย แต่ไม่ทราบว่า จะตายเวลาไหน จึงตอบเช่นนั้น พระเจ้าข้า”

พระบรมศาสดาทรงชมเชยธิดาช่างทุกในความเป็นผู้มีใจจดจ่อต่อการเจริญมรณานุสสติ สามารถตัดเตือนตนเองได้ ไม่มีวโรให้คนอื่นมาคอยจ้ำจี้จ้ำไช แล้วตรัสเตือนพุทธบริษัท ว่า

“พวกท่านไม่ทราบถ้อยคำที่กุมาริกา นี้กล่าว จึงกล่าวตู่ธิดาของเราผู้มีปัญญา”

ครั้นแล้วทรงแสดงธรรม เรื่องมรณานุสสติอีกครั้งหนึ่ง เมื่อสิ้นสุดพระธรรมเทศนา ธิดาของช่างทุกได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน เป็นผู้ไม่มีความตกต่ำในชีวิตอีกต่อไป แต่เนื่องจากวิบากกรรมเก่าตามมาทัน เมื่อนางเดินทางกลับไปบ้าน เห็นพ่อกำลังนอนหลับอยู่ข้างเครื่องทอหูก นางได้ปลุกพ่อให้ตื่น ฝ่ายพ่อกำลังนอนหลับเพลินมือไปกระทบด้ามพืมอย่างแรง ทำให้ปลายพืมอีกด้านหนึ่งแทงเข้าที่หน้าอกของนางอย่างแรง นางล้มลงกับพื้นและสิ้นใจ ณ ที่ตรงนั้นเอง เมื่อละโลกแล้วจึงได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต (ขุ.ธ. (แปล) 42/209-215 มมร.)

ตัวอย่างที่ 3 ผู้เห็นทุกข์ในการเกิด

เราเกิดมาแต่ละภพแต่ละชาติมีเป้าหมาย คือ สร้างบารมีให้เต็มเปี่ยม เพื่อให้เข้าถึงพระรัตนตรัยภายในอันเป็นสรณะที่แท้จริงของชีวิต ในชีวิตการสร้างบารมีนั้น บางครั้งเราอาจต้องประสบกับปัญหา และอุปสรรคที่ยากต่อการแก้ไข แต่ถ้าเรารู้จักการทำหน้าที่กัลยาณมิตรให้กับตนเอง มีความอดทนรู้จักยกใจให้สูงขึ้นอยู่เหนืออุปสรรคทั้งมวล และรักษาใจให้ผ่องใสเป็นปกติ ไม่ยอมรอคอยกำลังใจจากใคร เราก็จะฝ่าฟันอุปสรรคนั้นไปได้อย่างแน่นอน ดังเรื่องทุกข์ของพระติสสเถระ (ที.ม.อ. (แปล) 14/254 มมร.)

ในสมัยพุทธกาล มีลูกชายของพ่อค้าใหญ่คนหนึ่ง มีทรัพย์สมบัติมากมาย ถึง 400 ล้าน แต่ท่านสอนตนเอง เป็นกัลยาณมิตรให้กับตนเองได้ คือ พิจารณาเห็นความทุกข์ในโลก ทุกข์ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา คลอดออกจากครรภ์มารดา ก็พบกับความทุกข์เรื่อยมา ทั้งความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ มีความโศกเศร้า เสียใจ คับแค้นใจ ความพิโรธรำพัน อะไรต่างๆ เหล่านี้มันเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ท่านจึงตัดสินใจจะทำกองทุกข์ให้หมดสิ้นไปให้เข้าถึงความสุขอันเป็นอมตะ จึงได้ตั้งใจสละทรัพย์สมบัติทั้งหมดออกบวชเป็นพระภิกษุ ได้ฉายานามว่าติสสเถระ

บวชแล้วท่านก็ตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย และก็ได้รับเจริญสมาธิภาวนาอย่างสม่ำเสมอทุกวันตลอดมา

จนกระทั่งวันหนึ่ง น้องสะใภ้ของท่านเกิดความโลภครอบงำจิตใจ นางอยากเป็นเจ้าของครอบครองทรัพย์สมบัติทั้งหมดในบ้าน และมีความหวาดระแวงเกรงว่าพระเถระจะสึกหาลาเพศออกมาครองเรือน แล้วจะต้องแบ่งทรัพย์สมบัติของนางไป นางจึงว่าจ้างพวกโจรให้ไปฆ่าพระเถระเสีย เพื่อเป็นการตัดไฟแต่ต้นลม

พวกโจรพากันสืบถามหาจนไปถึงที่อยู่ของพระเถระ แล้วก็พากันไปล้อมกุฏิของท่านไว้ ท่านเห็นผู้คนมากันมากมายก็สอบถามว่า “พวกท่านเป็นใคร จะไปที่ไหนกันหรือ” พวกโจรตอบว่า “มีผู้จ้างวานพวกเราให้มาฆ่าท่าน ท่านถูกพวกเราล้อมไว้หมดแล้ว หนีไปไหนไม่รอดหรอก จงยอมตายเสียเถิด”

แม้พระเถระจะรู้ว่าความตายกำลังมาถึง แต่ท่านก็ไม่ได้มีความหวาดหวั่นกลัวตายแม้สักนิดเดียว ท่านมีแต่ความรู้สึกเบื่อหน่าย เอือมระอากับความทุกข์ และกิเลสที่จะติดตามไปในภพเบื้องหน้า เพราะตราบใดที่ยังไม่บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ ตราบนั้นก็ยังต้องวนเวียนอยู่ในความทุกข์ระทม ท่านจึงได้กล่าวกับ

พวกโจรว่า อุบาสก อาตมภาพขอเวลาบำเพ็ญสมณธรรมอีกสักคืนเถิด พอถึงเวลาเช้าพวกท่านจะจัดการกับอาตมภาพอย่างไรก็ได้ตามใจชอบ พวกโจรจึงถามกลับว่า ถ้าพวกเราผ่อนผันให้กับท่านคืนหนึ่ง ใครจะรับประกันได้ว่าท่านจะไม่หลบหนีไป

เพื่อให้พวกโจรมั่นใจว่าท่านจะไม่หนีไปไหน พระเถระจึงเอาก้อนหินใหญ่ ทูบขาทั้งสองข้างของตนเองจนกระดูกขาแตก แล้วกล่าวว่า “พวกท่านวางใจเถิดว่า เราหนีไปไหนไม่ได้อีกแล้ว” ถึงอย่างนั้นพวกโจรก็ยังล้อมกุฏิของท่านไว้อย่างแข็งขัน ส่วนพระเถระท่านอดทนต่อทุกขเวทนาแสนสาหัสที่เกิดขึ้น และก็รักษาใจไม่ให้ความโกรธ ทั้งต่อพวกโจร ทั้งต่อผู้ที่ว่าจ้างพวกโจรให้มาฆ่าท่าน ท่านสอนตัวเองว่า ความทุกข์ทรมานที่ท่านได้รับอยู่ในขณะนี้ เป็นผลมาจากอกุศลกรรมของท่านเอง ในปางก่อน แล้วท่านก็นานึกทบทวนถึงการรักษาศีลของท่าน ทั้ง 227 ข้อ นับตั้งแต่วันที่อุปสมบทมา ได้เห็นศีลที่สะอาดบริสุทธิ์ สว่างใส ดังดวงจันทร์อันปราศจากมลทิน ขณะที่พิจารณาดูดวงศีลอยู่นั้น ท่านได้เกิดปีติแผ่ซาบซ่านไปทั่วสรรพางค์กาย ท่านข่มปีติได้แล้วเจริญวิปัสสนาต่อไป ในที่สุดก็ได้บรรลุอรหัตผลเป็นพระอรหันต์ในคืนนั้น

เรื่องของพระติสสเถระผู้สามารถสอนตนเองได้นี้ ถึงแม้ว่าความตายกำลัง คืบคลานเข้ามาใกล้ทุกขณะ แต่ท่านก็อดทนต่อความเจ็บปวด และก็ไม่โกรธใครเลย รักษาอารมณ์ให้สงบเยือกเย็นได้ จนในที่สุดท่านก็ได้บรรลุธรรมดังที่ปรารถนา ฉะนั้นการรู้จักสอนตนเองได้จึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้ศีล สมาธิ ปัญญา บริบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ตัวอย่างที่ 4 หญิงชราผู้สอนตนให้พ้นชาติ ชรา มรณะ

ความเพียรใดเป็นไปเพื่อพระนิพพาน ความเพียรนั้นเป็นยอดของความเพียร เพราะเป็นสิ่งประเสริฐที่นักปราชญ์บัณฑิตทั้งหลายต่างก็สรรเสริญ ผู้ทำหน้าที่ กัลยาณมิตรที่ดีต้องให้ความสำคัญกับการทำความเพียรเป็นชีวิตจิตใจ เป็นส่วนหนึ่งของลมหายใจก็ว่าได้ จะปล่อยตัวปล่อยใจไปตามกระแสโลกนั้นไม่ได้ ต้องให้ชาวโลกเอาเราเป็นเยี่ยงอย่าง คิดที่จะฝึกฝนตนเองทุกรูปแบบ เหมือนการเดินทางไกลในขณะที่คนอื่นกำลังหลับไหล เราจะตื่นขึ้นจากความหลับ ในขณะที่เขาหลับ เราจงเดินก้าวต่อไป เมื่อมีผู้ก้าวตามมา พวกเราก็ถึงจุดหมายเรียบร้อยแล้ว อย่างนี้ถึงจะเรียกว่าเป็นผู้นำบุญยอดกัลยาณมิตรผู้จะนำความสว่างไสวมาให้แก่โลก

ส่วนความเพียรในการประกอบอาชีพ ทำธุรกิจการงาน หรือการศึกษาเล่าเรียนนั้น เป็นเพียงการช่วยเหลือตัวเองให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีความสุขสบายเท่านั้น เป็นภารกิจที่ยังติดข้องอยู่ในเบญจกามคุณ ยังเกี่ยวข้องอยู่กับรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ บางครั้งเนื่องจากว่าบางท่านยังมีสติปัญญาไม่สมบูรณ์ ความเพียรพยายามที่ทุ่มเทให้กับสิ่งที่ไม่เป็นสาระแก่นสารกลับนำความทุกข์ระทมมาให้ตัวเอง

แต่การมุ่งขจัดกิเลสอาสวะออกจากใจ ด้วยการหมั่นฝึกฝนใจให้สะอาดบริสุทธิ์หยุดนิ่งนั้น เราจะไม่มีความผิดหวัง เพราะเราไม่ได้หวังผิด เพียงแต่บางครั้งเป็นต้องใช้เวลา และให้โอกาสกับใจของเรา เพราะใจดวงนี้เคยฟุ้งซ่านล่องลอยไปในเรื่องภายนอกมาเป็นเวลายาวนาน ถึงคราวจะฝึกให้หยุดนิ่งจึงต้องค่อยเป็นค่อยไปเหมือนการโผล่พ้นจากขอบฟ้าของดวงอาทิตย์ในยามเช้า เราจะไปบังคับให้รีบขึ้นหรือขึ้นช้าๆ ก็ไม่ได้ ทุกสิ่งทุกอย่างจะมีความพอดีอยู่ในตัวของมันเอง เพราะฉะนั้นผลแห่งการทำความเพียรเพื่อเผาผลาญอาสวกิเลสจะมีสุขเป็นอนิสงส์เสมอ แม้พระบรมศาสดาก็ทรงสรรเสริญว่า เป็นผู้มีชีวิตไม่ว่างเปล่าจากความดี เหมือนนางพหูตติกาเถรีผู้ไม่ประมาทในชีวิต เร่งรีบทำความเพียรจนได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ดังเรื่องที่ได้เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล ความว่า พระเถรית่านนี้เคยเป็นเศรษฐีนี้มาก่อน มีลูกชาย 7 คน ลูกสาวอีก 7 คน เมื่อลูกๆ เติบโตขึ้นก็ได้แต่งงานมีครอบครัว ต่อมาสามีของนางได้เสียชีวิตลง นางถูกลูกๆ รบเร้าให้แบ่งสมบัติเศรษฐีที่ทานนี้จึงได้แบ่งทรัพย์สมบัติที่มีอยู่ทั้งหมดให้กับลูกๆ คนละเท่าๆ กัน โดยที่ไม่ได้เหลือไว้ให้กับตัวเองเลย เพราะคิดว่าแม้ไม่มีสมบัติติดตัวสักชิ้น ลูกๆ ก็คงช่วยกันอุปฐากดูแลยามแก่ชรา เนื่องจากนางไม่เคยสอนให้ลูกๆ ไปวัดฟังธรรมหรือสนใจในพระธรรมคำสอนของพระบรมศาสดา ไม่ได้สอนให้ลูกรู้จักความกตัญญูต่อบิดามารดา สมัยแรกๆ ลูกแต่ละคนก็ช่วยกันรับหน้าที่ดูแลแม่ คนละเดือนหนึ่งบ้าง สองเดือนบ้าง แต่พอนานไป ลูกแต่ละคนมัวยุ่งกับการทำธุรกิจการงาน ไม่มีเวลาดูแลแม่อย่างเต็มที่ บางครั้งก็พูดจากระทบกระทั่งกับแม่ไม่ไปอยู่บ้านหลังอื่นบ้าง เพราะทรัพย์สมบัติที่แม่มอบให้ก็ให้เท่าๆ กันมิใช่หรือ แม่ได้ฟังเช่นนั้นก็รู้สึกขัดเคืองใจไม่พอใจที่ลูกกว่ากล่าวทำนองไม่อยากจะดูแลเลี้ยงดู นางจึงต้องไปอาศัยอยู่กับลูกชายคนรอง

เมื่อไปอยู่บ้านอีกหลังหนึ่ง สมัยแรกๆ ก็ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี แต่พอนานวันเข้า ลูกสะใภ้ก็ดี ลูกเขยก็ดี มักจะพูดจาไม่ไพเราะ มีเจตนาจะให้นางไม่สบายใจ ทั้งไม่ค่อยดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร เมื่อทนไม่ไหวก็อำลาลูกๆ คนนี้ ไปอยู่บ้านหลังอื่น แม้วานางจะไปอาศัยกับลูกคนไหนก็ตาม ก็จะได้รับคำพูดที่แทงใจเสมอๆ ว่า

“คุณแม่แบ่งสมบัติให้ลูกแต่ละคนเท่าๆ กัน ก็ควรจะไปอยู่บ้านหลังอื่นบ้าง เพราะฉันเองก็มีภาระหน้าที่ต้องรับผิดชอบมากมาย”

เศรษฐินีท่านนี้เห็นว่าไม่มีลูกคนไหนที่พอจะพึ่งพิงได้ หรือแม้อยู่ด้วยกันก็อยู่เหมือนเป็นภาระของลูกๆ เมื่อลูกแต่ละคนไม่ได้เต็มใจที่จะปรนนิบัติดูแลแม่ นางจึงนึกถึงพระบรมศาสดา เพราะทราบว่าพระพุทธองค์เป็นผู้มีมหากรุณาต่อสรรพสัตว์ เป็นเหมือนที่พึ่งของคนยาก จึงตัดสินใจไปขอบวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา

เมื่อได้รับอนุญาตให้บวชเป็นภิกษุณี นางได้มองดูภาพประวัติชีวิตที่ผ่านมาว่า ได้ทำความดีอะไรเอาไว้เพื่อให้ตัวเองได้ปลื้มอกปลื้มใจบ้าง ก็ไม่ได้เห็นอะไรที่นำความปลื้มปิติมาให้เลย ตัวเองสามารถเลี้ยงลูกตั้ง 14 คน จนเติบโตมีครอบครัวกันหมด แต่ลูกทั้งหมดไม่มีใครสามารถเลี้ยงแม่คนเดียวได้ซักคน จึงคิดสอนตนว่า ในปัจฉิมวัยที่ได้มาพบแสงสว่างแห่งชีวิต คือ ได้มีโอกาสอันเลิศ ได้บวชในบวรพระพุทธศาสนา นี้ นางจะไม่ประมาทเร่งรีบทำความเพียรให้เต็มที่จะได้ไม่ถูกตำหนิว่าบวชในยามแก่ บวชมาเพื่อขอพึ่งวัดพึ่งพระพุทธศาสนาเท่านั้น จึงตั้งใจที่จะปฏิบัติธรรมให้ได้บรรลุผลเร็วที่สุด

เมื่อคิดได้เช่นนั้นแล้ว หลังจากปิดกวาดทำความสะอาดเสนาสนะ และทำวัตรปฏิบัติ ดูแลภิกษุณีผู้เป็นเถระทั้งหลายแล้ว จึงตั้งใจทำสมาธิภาวนาไม่ได้ขาดเลยแม้แต่วันเดียว นางสลัดเรื่องราวทางโลกทั้งหมด มุ่งรักษาใจให้กลับมามุ่งไว้ที่ศูนย์กลางกายภายในใจไม่วอกแวกกันเลยทีเดียว มีอยู่คืนหนึ่งนางตั้งใจว่าจะทำสมณธรรมตลอดคืนยันรุ่ง คือ ตัดสินใจว่าคืนนี้จะไม่นอนกันหละ บังเอิญว่าคืนนั้นเป็นคืนเดือนมืด นางมองไม่เห็นอะไรเลย จะเดินจงกรมก็ลำบากเหลือเกิน คืนนั้นนางจึงใช้มือจับเสาไม้ต้นหนึ่งเดินเวียนเสาไม้บำเพ็ญสมณธรรม

ขณะเดินจงกรมแก้งวงก็เอามือจับเสาไม้ไปด้วย เพราะเกรงว่าศีรษะจะกระทบกับต้นไม้ หรือสะดุดหกล้ม เพราะนางเป็นคนแก่ชราจะเดินเหินเหมือนคนหนุ่มสาวทั่วไปก็ไม่ได้แล้ว เดินจงกรมไปใจก็ตรึงระลึกนึกถึงคำสอนของพระบรมศาสดา

ไปด้วย แล้วก็พยายามประคับประคองใจให้หยุดนิ่ง คือ ข้างนอกเคลื่อนไหว ภายในก็หยุดนิ่ง ในขณะที่ใจของนางกำลังหยุดนิ่งอยู่ พระบรมศาสดาซึ่งประทับอยู่ในพระคันธกุฎี ได้เห็นความตั้งใจจริงของนางจึงแม่พระรัศมีออกไป เหมือนประทับนั่งอยู่ต่อหน้า แล้วตรัสพระธรรมเทศนาว่าผู้ใดไม่เห็นธรรมอันยอดเยี่ยม พึงเป็นอยู่ 100 ปี ความเป็นอยู่วันเดียวของผู้เห็นธรรมอันยอดเยี่ยมประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ของผู้นั้น

นางได้ปล่อยใจตามกระแสพระธรรมเทศนา พิจารณาธรรมตามที่พระองค์ทรงแสดง แล้วดำเนินจิตเข้าสู่กลางของกลางภายในเข้าไปเรื่อยๆ ในที่สุดก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์หมดสิ้นความอาลัยในโลกทั้งปวง เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งใจหยุดนิ่ง มีพระนิพพานเป็นอารมณ์อย่างเดียว (ขุ.ธ.อ. (แปล) 41/94/505 มมร.)

ตัวอย่างที่ 5 ลูกสะใภ้ยอดกัลยาณมิตร

ในกรุงสาวัตถีมีธิดาของสกุลอุปัฏฐากของพระอัครสาวกทั้งสอง นางเป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มีความเคารพในพระรัตนตรัย สมบูรณ์ด้วยมารยาทยินดียิ่งในบุญ มีทาน เป็นต้น เมื่อตระกูลมิจฉาภิภูมิจึงมีชาติเสมอกันมาสู่ขอ แต่บิดามารดาของนางก็ไม่ยอมยกให้ เพราะกลัวว่าเมื่อยกให้ไปแล้วธิดาตนจะไม่ได้ทำทาน รักษาศีล พังธรรม หรือทำอุโบสถกรรมตามความพอใจของตน จึงได้ปฏิเสธไปว่าเราไม่ให้ธิดาแก่ท่านทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงไปสู่นางกุมาริกาจากตระกูลอื่นเถิด

ด้วยความที่ต้องการเอานางมาเป็นสะใภ้ให้ได้ จึงพูดว่าเมื่อธิดาของท่านไปเรือนของพวกเราแล้ว จงทำบุญทำทานตามความประสงค์เถิด พวกเราจะไม่ห้าม ครั้นตกลงกันได้แล้วบิดามารดาของนางจึงยกให้ไป เมื่อฤกษ์ดีมาถึงจึงทำวิวาหมงคล แล้วได้นำนางไปสู่เรือนของตน เนื่องจากนางเป็นกุลธิดาเพียบพร้อมด้วยความประพฤดี และมารยาท จึงบำรุงสามีประดุจเทวดา ได้รับใช้พ่อแม่สามีเป็นอย่างดี เริ่มทำหน้าที่กัลยาณมิตรด้วยการให้คนในครอบครัวเห็นความดีของตนเอง ไม่ให้รู้สึกว่ามีอะไรที่ต้องแก้ไขปรับปรุง และสามารถเป็นต้นแบบที่ดีของคนในครอบครัวได้ นางวางตัวได้ดีสมกับที่เป็นพุทธศาสนิกชนผู้มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึง

วันหนึ่งนางได้บอกสามีว่า “ดิฉันปรารถนาจะให้ท่านแก่พระเถระประจำสกุลของดิฉัน” สามีกล่าวว่า “นางผู้เจริญเธอจงให้ท่านตามอหยาศัยเถิด นางได้รับอนุญาตแล้วจึงนิมนต์พระอัครสาวกทั้งสองมา ได้กระทำสักการะใหญ่ ให้ฉันโภชนะอันประณีต เมื่อพระเถระทั้งหลายฉันเสร็จแล้ว จึงกล่าวว่าพระคุณเจ้าผู้เจริญตระกูลนี้เป็นมิจฉาทิฎฐิ ไม่มีศรัทธา ไม่รู้คุณของพระรัตนตรัย ขอพระคุณเจ้าได้โปรดสงเคราะห์ด้วยเถิด และขออาราธนานิมนต์พระคุณเจ้าทั้งหลาย จงรับภัตตาหารในที่นี้แหละ จนกว่าตระกูลนี้จะรู้คุณของพระรัตนตรัย”

พระเถระก็รับนิมนต์ ได้มาฉันที่บ้านนี้เป็นประจำ ต่อมานางกล่าวแก่สามีอีกว่า “พระเถระทั้งหลายมาเป็นประจำ ทำไมท่านจึงไม่ไปดูพระเถระบ้าง เพราะการเห็นสมณะเป็นมงคล” เมื่อภรรยาพูดอย่างนี้ วันรุ่งขึ้น สามีของนางจึงเข้าไปหาพระเถระได้ทำปฏิสันถารกับพระเถระทั้งหลาย ในที่สุดพระธรรมเสนาบดีจึงกล่าวธรรมีกถาแก่สามีของนาง ทำให้เขาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย

นางดีใจมากที่สามารถทำหน้าที่กัลยาณมิตรให้กับสามีได้ โดยสังเกตเห็นว่าตั้งแต่นั้นมาผู้เป็นสามีจะทำหน้าที่เป็นผู้ปูลาดอาสนะแก่พระเถระทั้งหลาย กรองน้ำดื่ม ฟังธรรมีกถาในระหว่างภัต ต่อมาความเป็นมิจฉาทิฎฐิของเขาก็ถูกทำลาย

อยู่มาวันหนึ่ง เมื่อพระเถระกล่าวธรรมีกถาแก่สามีภรรยาแล้ว ประกาศอริยสัจในเวลาจบพระธรรมเทศนา สามีภรรยาทั้งคู่ก็ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล ตั้งแต่นั้นมาตระกูลนี้ทั้งหมดรวมทั้งบิดามารดาของสามีจนถึงคนรับใช้ทั้งหลาย ได้ถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึงกันทุกคน

การทำหน้าที่กัลยาณมิตรของหญิงสะใภ้ได้พัฒนาขึ้นไปตามลำดับ เพราะการวางตัว เสมอต้นเสมอปลาย อยู่มาวันหนึ่งนางทาริกาได้กล่าวแก่สามีว่า “ข้าแต่นายจะมีประโยชน์อะไรสำหรับดิฉันในการอยู่ครองเรือน ดิฉันปรารถนาจะบวช” สามีกล่าวว่า “ดีละนางผู้เจริญ แม้อันนั้นก็จักบวช” แล้วนำภรรยาไปยังสำนักภิกษุณีด้วยบริวารมากมายให้บวชเป็นภิกษุณี ส่วนตนเองก็เข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดาทูลขอบรรพชา พระบรมศาสดาให้บรรพชาอุปสมบทแล้ว เมื่อท่านทั้งสองเจริญวิปัสสนาไม่นานนักได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ (ช.วิ.อ. (แปล) 58/568-574 มมร.)

ตัวอย่างที่ 6 พระอินทร์โพธิสัตว์ทำหน้าที่กัลยาณมิตร

กล่าวไว้ในอิลลีสชาติกัณณนา ครั้งพระเจ้าพรหมทัตครองราชย์ อยู่ในกรุงพาราณสี มีเศรษฐีคนหนึ่ง ชื่อ อิลลีสะ มีทรัพย์ 80 โกฏิ เป็นมรดกสืบทอดมาจากบิดามารดาในอดีต อิลลีสเศรษฐี เคยทำทานกับเนื่อนาบุญไว้ แต่บกพร่องในเรื่องการรักษาศีล ทำให้ประกอบด้วยบุรุษโทษหลายอย่าง หลังค่อม เดินเขยง ตาเหล่ มีตุ่มเกิดบนศีรษะ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา ไม่เป็นที่น่าเลื่อมใสแก่ผู้ที่ได้พบเห็น เนื่องจากบุคลิกภาพของท่านเศรษฐีไม่ดีมากนัก จึงทำให้คนทั่วไปไม่รู้ว่าบุคคลท่านนี้ คือ เศรษฐี ท่านต้องเจ็บใจ ชุ่นเคืองใจบ่อยครั้ง เพราะถูกมหาชนล้อเลียนในรูปกายที่อัปลักษณ์ของตน

นอกจากนี้ อิลลีสเศรษฐี ยังเป็นคนตระหนี่ไม่ยอมให้ทรัพย์สมบัติกับใคร ไม่ยอมบริจาคทานแก่พวกยาจกวิญญู ตลอดจนนักบวชทั้งหลาย นอกจากไม่ให้คนอื่นแล้วยังไม่ยอมบริโภคน้ำใช้สอย เพราะกลัวทรัพย์จะหมดไปอีกด้วย ตรงกันข้ามกับมารดาบิดาของท่านเศรษฐี ซึ่งให้ทานมาโดยตลอด เป็นทานบดีมา 7 ชั่วตระกูล ครั้นอิลลีสได้ตำแหน่งเศรษฐี กลับไม่ได้รับการประเพณีอันดีงามที่บรรพบุรุษเคยทำไว้ ท่านได้เผาโรงงาน ชับไล่พวกยาจกที่มาขอทาน เก็บงำทรัพย์ไว้อย่างมิดชิด บ้านของเศรษฐีที่เคยเป็นเหมือนสระโบกขรณี เป็นประโยชน์เพื่อแผ้วให้กับสรรพสัตว์ กลับกลายเป็นเหมือนสถานที่ถูกรากษสียึดครอง

วันหนึ่ง อิลลีสเศรษฐีไปเข้าเฝ้าพระราชาราช ซึ่งเป็นธรรมเนียมของเศรษฐีในสมัยก่อนที่จะต้องเข้าเฝ้าพระราชาราชวันละ 2 เวลา ขณะกำลังเดินทางกลับบ้าน อิลลีสเศรษฐีเห็นคนบ้านนอกคนหนึ่ง ถือขวดเหล้าขวดหนึ่ง นั่งรินเหล้า ดื่มสุรา และเคี้ยวกินกับแกล้มด้วยความเอร็ดอร่อยอยู่ตามลำพังเหมือนคนไม่มีความกังวลใจจึงนึกอยากลองดื่มบ้าง เพื่อจะได้คลายความกลุ้มที่ตัวเองเป็นเศรษฐีแท้ๆ แต่กลับถูกล้อเลียนเป็นประจำ

ครั้งจะจัดพิธีดื่มสุราให้โอ้อ่าเหมือนเศรษฐีทั่วไปทำกัน ก็เกรงพวกข้าทาสบริวารมาขอดื่มด้วย อันจะทำให้ต้องสิ้นเปลืองทรัพย์มาก เศรษฐีอดกลั้นความอยากไว้หลายวัน เมื่อทนไม่ไหวจึงสั่งให้คนรับใช้แอบไปซื้อเหล้ามาขวดหนึ่ง จากนั้นพาคนรับใช้ออกไปนอกเมือง เดินไปถึงฝั่งแม่น้ำ หลบเข้าไปในพุ่มไม้แห่งหนึ่ง ให้คนรับใช้วางขวดเหล้าไว้ และสั่งให้ไปนั่งสังเกตการณ์อยู่ไกลๆ คอยระแวงระวัง อย่าให้

ใครเดินผ่านเข้ามาในบริเวณนั้น จากนั้นตนก็เริ่มรินเหล้าใส่จอกดื่มสุราด้วยความ
ใคร่อยากลอง

ส่วนบิดาของเศรษฐีอิลลิสะนั้น เป็นพระโพธิสัตว์ผู้รักในการบริจาคเป็นชีวิต
จิตใจ ไปเกิดเป็นท้าวสักกเทวราชในเทวโลก เพราะทำทานไว้มาก ตลอดชีวิตของ
บิดาเป็นไปเพื่อการสั่งสมบุญล้วนๆ แม้พระพุทธศาสนาจะยังไม่อุบัติขึ้น แต่ท่านก็
ทำความดีทุกรูปแบบ ธุระกิจการงานก็ทำควบคู่ไปกับงานทางใจ บุญจึงส่งผลให้ไป
บังเกิดเป็นจอมเทพในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ขณะนั้น ท่านดำริว่าบุตรชายผู้มีรูปกาย
ซีริวซีเหร่ของเรายังคงให้ทานตามแบบอย่างของบรรพบุรุษอยู่หรือไม่

ครั้นตรวจตราดูด้วยทิพยจักขุ พบว่าบุตรชายได้เผาโรงงานที่พ่อได้สถาปนา
นอกจากนี้ยังสั่งให้คนรับใช้คอยขับไล่พวกยาจกที่มาขอทาน ยึดถือทิฏฐิที่ผิดๆ
นอกจากมีรูปกายที่ซีเหร่แล้วยังมีจิตใจที่ไม่งดงาม เป็นคนตระหนี่ถี่เหนียวมาก
หากท่านไม่ลงไปตัดนิสัย บุตรชายต้องไปตกนรกเสวยวิบากกรรมที่เป็นผลจากความ
ตระหนี่ และผิดศีลจากการดื่มสุราเป็นอาจิม ด้วยความรักในบุตรชาย จึงทรงดำริ
ว่าจะต้องไปทรมานอิลลิสะให้หันกลับมาบำเพ็ญทานประพฤดิธรรม เพื่อมุ่งไปสู่
หนทางสวรรค์ให้ได้

ดังนั้น ท้าวสักกะจึงเสด็จลงมายังโลกมนุษย์ ทรงเนรมิตอัฐภาพปลอมเป็น
เศรษฐีอิลลิสะเข้าไปเฝ้าพระราชชา พระราชาเห็นเศรษฐีมาผิดเวลา จึงตรัสถามว่า

“ท่านเศรษฐี ทำไมวันนี้ ท่านจึงมาผิดเวลาเล่า”

“ข้าแต่มหाराชเจ้า ที่บ้านของข้าพระบาทมีทรัพย์อยู่ประมาณ 80 โกลี
ขอพระองค์ได้โปรดให้คนทรัพย์เข้ามาเก็บไว้ในท้องพระคลังด้วยเถิด พระเจ้าข้า”

แต่พระราชาทรงปฏิเสธ และอนุญาตให้เอาไปบริจาคทานแก่คนยากจนได้
เมื่อได้รับพระบรมราชานุญาตแล้ว ท่านก็ถวายบังคมลารีบออกเดินทางกลับบ้าน
อิลลิสเศรษฐี พวกคนรับใช้ และบริวารเห็นเศรษฐีกลับมาพากันห้อมล้อม โดยไม่มี
ใครสังเกตว่าท่านผู้นี้ไม่ใช่อิลลิสเศรษฐี แต่คือ อดีตเจ้าของทรัพย์ที่แท้จริง
ท้าวสักกะบอกทุกคนในบ้านว่า

“เราเป็นคนตระหนี่มาช้านาน วันนี้เรารู้แล้วว่า การให้ทานเป็นสิ่งที่ดี ขอให้ทุก
คนช่วยกันบริจาคทานเถิด”

บุตร ธิดา และภรรยา รวมทั้งข้าทาสกรรมกร ได้ยินถ้อยคำอันเป็นมงคลเช่นนั้น ต่างอนุโมทนาในกุศลจิตศรัทธาของท่านเศรษฐี และบอกให้คนตีกลอง ร้องป่าวประกาศว่าใครอยากได้เงิน ทอง แก้วมณี แก้วมุกดา หรือข้าวปลาอาหาร ก็ให้มารับที่บ้านของอิลลีสเศรษฐี คนยากจนทั้งหลายได้ยินข่าวแล้ว ต่างพากันถือ ถูกระสอบไปยืนขมุนุ่มกันที่ประตูบ้าน ท้าวสักกะทรงให้เปิดห้องที่เต็มไปด้วย รัตนะ 7 และให้มหาชนช่วยกันขนไปตามแต่จะขนไปได้

ชาวบ้านคนหนึ่งบอกว่าตนไม่มีโคเทียมเกวียน ท่านเศรษฐีจำแลงจึงมอบโคคู่ ให้พร้อมกับเกวียนคันงามบรรทุกรัตนะ 7 จนเต็มเกวียน เมื่อได้แล้ว ก็ขับออกไป นอกเมืองเพื่อเดินทางกลับบ้าน ขณะขับไปก็พรรณนาคุณของท่านเศรษฐีไม่ขาด ปาก ฝ่ายอิลลีสเศรษฐีกำลังนั่งดื่มเหล้าด้วยความมึนเมา เมื่อได้ยินเสียงนั้นก็จุกคิด ขึ้นได้ว่า หนุ่มบ้านนอกคนนี้อาชื่อของเรามากล่าวอ้าง จึงรีบโผล่ออกจากพุ่มไม้ ร้องทวาดเสียงดังว่า “เจ้าคนบ้านนอก นั่นโคของข้ารถก็ของข้า เจ้าเอามาได้อย่างไร” พลากรรีบวิ่งไปจับสายตะพายของโคไว้ทันที

หนุ่มบ้านนอกลงจากรถ และตะคอกเศรษฐีว่า

“เจ้าหน้าปีศาจ ท่านเศรษฐีให้ท่านแก่คนทั้งเมือง เจ้าอย่ามากล่าวตู่เช่นนี้”

ด้วยความไม่พอใจจึงทุบต้นคอเศรษฐีอย่างแรงราวกับสายฟ้าฟาด จากนั้น ก็ตั้งรกราก และขับต่อไป

ท่านอิลลีสเศรษฐีตัวสั่นงันงก รีบปิดฝุน และวิ่งไปยึดรถไว้อีก หนุ่มบ้านนอก ก็ลงจากรถ ลงมือทุบตีเศรษฐีอย่างแรง จับคอเหวี่ยงไปมา และขับเกวียนต่อไป โดนเข้าเช่นนี้ ท่านเศรษฐีหายเมาเป็นปลิดทิ้ง รีบเดินกลับเข้าเมืองทันที ครั้นเดินไปถึงหน้าบ้านของตน เห็นมหาชนพากันขนทรัพย์ไป จึงตะโกนบอกให้เอาทรัพย์ของตนคืนมา แต่ก็ไม่มีใครสนใจแต่อย่างใด

เศรษฐีเห็นว่ามิแต่พระราชาเท่านั้นที่จะเป็นที่พึงได้ จึงไปเข้าเฝ้าพระราชา พลากรกราบทูลความจริงทุกอย่าง พระราชาจึงรับสั่งให้เรียกท่านเศรษฐีจำแลงมา เมื่อทรงพิจารณาดูก็ไม่สามารถเห็นความแตกต่างของคนทั้งสอง จึงรับสั่งให้บุตร และภรรยา มาชี้ว่าคนไหนตัวจริง คนไหนตัวปลอม ฝ่ายบุตร และภรรยา รวมไปถึง ข้าทาสบริวาร ต่างชี้ไปที่ท้าวสักกะว่าเป็นท่านอิลลีสเศรษฐีตัวจริง

ท่านเศรษฐียังไม่ยอมอัปจน คิดได้ที่ศีรษะของตนมีปมน่ารังเกียจ ซึ่งเส้นผมปิดไว้มิดชิด มีแต่ช่างกลบคนเดียวเท่านั้นที่รู้ จึงบอกให้ช่างกลบมาชี้ตัวพระราชอาชญากรรมว่า

“จำอิลีสเศรษฐีได้ไหม”

ช่างกลบกราบทูลว่า “ตรวจดูศีรษะแล้วคงจำได้ พระเจ้าข้า”

ท้าวสักกะ ได้สติเช่นนั้น ทรงบันดาลให้เกิดปมขึ้นที่ศีรษะทันที ช่างกลบตรวจดูศีรษะของคนทั้งสอง เห็นมีปมเหมือนกัน จึงกราบทูลว่า

“ข้าแต่มหाराชเจ้า คนทั้งสองหลังค่อม เดินเขยยก ตาเหล่ มีตุ่มที่ศีรษะ ข้าพระองค์ไม่สามารถชี้ตัวได้ว่าคนไหนเป็นเศรษฐีตัวจริง คนไหนเป็นเศรษฐีตัวปลอม พระเจ้าข้า”

ท่านเศรษฐีฟังแล้ว ตัวสั่นงันงก ไม่อาจตั้งสติไว้ได้ เพราะความโลภในทรัพย์ถึงกับเป็นลมล้มพับต่อหน้าพระที่นั่ง ขณะนั้นท้าวสักกะกล่าวกับพระราชอาชญากรรมว่า

“ดูก่อนมหाराช เราไม่ใช่อิลีสะ เราเป็นท้าวสักกะ”

จากนั้นทรงประทับยืนอยู่ในอากาศด้วยท่าทางที่สง่างาม พวกลูกๆ ช่วยกันเอาน้ำมาลูบหน้า ท่านเศรษฐีให้พื้นคืนมา และรีบลุกขึ้นยืนไหว้ท้าวสักกะเทวราช

ท้าวสักกะทรงตักเตือนเศรษฐีว่า ดูก่อนอิลีสะ ทรัพย์นี้เป็นของเราไม่ใช่ของท่าน เพราะเราเป็นบิดาของท่าน ท่านเป็นบุตรของเรา เราทำบุญไว้มากจึงได้เป็นท้าวสักกะ แต่เธอตัดวงศ์ของเราขาดสิ้น ตั้งอยู่ในความตระหนี่ เผาโรงงานขับไล่พวกยากจน เอาแต่สั่งสมทรัพย์บริโภคเอง เหมือนรากษส หวงสระน้ำ ถ้าเธอไม่ให้ทานเราจะทำทรัพย์ของเธอให้อันตรธานไปจนหมด แล้วจักตีศีรษะของเธอด้วยอินทวัชระนี้ให้สิ้นชีวิตในบัดนี้

อิลีสเศรษฐีถูกคุกคามเอาชีวิต จึงเกิดความกลัว และกลับได้สติได้ให้ปฏิญาณว่า “ตั้งแต่บัดนี้ ข้าพเจ้าจักให้ทาน”

ท้าวสักกะรับปฏิญาณคำของท่านเศรษฐี ทรงชักนำให้เศรษฐีดำรงในศีลแล้วเสด็จกลับไปเทวโลกตามเดิม จากนั้นมาอิลีสเศรษฐีได้เริ่มต้นชีวิตใหม่ด้วยการทำทานอย่างเต็มที่ และหมั่นรักษาศีลให้บริสุทธิ์ ครั้นละโลกแล้วจึงมีสุคติโลกสวรรค์เป็นที่ไป

นี่คือ ตัวอย่างของพระบรมโพธิสัตว์ แม้ได้ไปเสวยทิพยสมบัติในสวรรค์ ก็ยังคงทำหน้าที่กัลยาณมิตรเรื่อยไป หน้าทีกัลยาณมิตร คือ พันธกิจที่ฝังแน่นอยู่ในใจของพระโพธิสัตว์ตลอดเวลา (ขุ.ชา.อ. (แปล) 2/78/142-153 มจร.)

สรุป

ดังที่กล่าวแล้วว่าบทนี้เป็นเสมือนประตูเปิดสู่การเป็นกัลยาณมิตร จึงต้องแสดงให้เห็นข้อมูลที่จำเป็นในลักษณะเป็นภาพรวมของกัลยาณมิตร ได้แก่ ความหมายของกัลยาณมิตรหรือมิตรแท้ คือ เพื่อนที่ดี เพื่อนที่งาม เพื่อนที่รักใคร่ ค้ำค้ำในทางดีงาม คอยแนะนำชักชวนให้กระทำในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ และมีความจริงใจต่อกัน กัลยาณมิตรมีหลักยึดที่แตกต่างกัน 4 ลักษณะ คือ ยึดหลักประโยชน์ ยึดหลักการให้คำแนะนำพร้าสอน ยึดหลักการทำงานร่วมกัน และยึดหลักความเป็นผู้สม่ำเสมอ นอกจากนี้ยังทำให้สามารถแยกแยะ และเลือกคบแต่คนดีที่เป็นบัณฑิตมิตรแท้ คนปลอมเป็นมิตร หรือมิตรเทียม 4 ประเภท คือ คนปกอลอก คนดีแต่พูด คนพูดประจบ คนชักชวนในทางฉิบหายนี้ ควรออกห่าง ส่วนมิตรแท้ แบ่งเป็น 4 ประเภท คือ มิตรผู้มีอุปการะ มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข มิตรแนะนำประโยชน์ และมิตรมีความรักใคร่ เมื่อได้พบเจอกันแล้ว ก็ควรดูแลรักษาสัมพันธภาพนั้นให้ยั่งยืนยิ่งๆ ขึ้นไป ซึ่งบางทีก็แบ่งกว้างๆ ได้เป็นกัลยาณมิตรทางโลก และกัลยาณมิตรทางธรรม คือ เน้นเนื้อหาการดำเนินชีวิตในโลกปัจจุบัน และการใช้เนื้อหาธรรมในการทำหน้าที่กัลยาณมิตรนั่นเอง กัลยาณมิตรมีความสำคัญเปรียบเสมือนการมีเพื่อนที่ดีร่วมเดินทางไปในทางเปลี่ยวที่มีดมืด ย่อมชี้แนะชักชวน ชี้นำ เป็นเพื่อนที่สร้างความอบอุ่นใจปลอดภัย ร่วมทุกข์ร่วมสุขไม่ทอดทิ้งกัน เอื้อประโยชน์ต่อกันอย่างจริงใจ กัลยาณมิตรยังมีคุณค่าเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ ช่วยให้เห็นแบบอย่าง และสามารถปฏิบัติอริยมรรคมีองค์ 8 ประการได้อย่างถูกต้องครบถ้วน จนกระทั่งเป็นเหตุให้บรรลุธรรมเข้าสู่นิพพานได้

คุณสมบัติที่สำคัญของกัลยาณมิตร ประกอบด้วยการมีเมตตา ไม่ถือตัว มีความอดทน ยุติธรรม รอบคอบ มีความประพฤติที่น่าเคารพบูชา รวมทั้งมีสติปัญญาเพียงพอที่จะเป็นกัลยาณมิตรให้กับตนเองและบุคคลอื่นได้ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึง อานิสงส์ของการเป็นกัลยาณมิตรไว้ว่าจะเป็เหตุให้ได้เกิดในที่ที่ดีที่เจริญ เช่น ในสวรรค์ได้ร่างกายแข็งแรงสมส่วนสง่างาม มีบุตรภรรยาบริวารอยู่ในโอวาท เป็นผู้มีเสน่ห์ มีความทรงจำที่ดี มีจิตใจมั่นคงปลอดภัยจากภัยพาล และได้บรรลุมรรคผลนิพพานในที่สุด

เนื้อหาสาระของบทนี้ น่าจะพอทำให้นักศึกษาเห็นภาพของกัลยาณมิตร และคุณสมบัติต่างๆ เพื่อให้นักศึกษาเกิดความรู้ความเข้าใจในเบื้องต้น และจะได้นำไปเป็นข้อมูลการศึกษาในบทต่อไป จนกระทั่งสามารถนำไปฝึกฝนการเป็นกัลยาณมิตรให้กับตนเองและผู้อื่นต่อไป

